

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS
TAIKOMOSIOS KALBOTYROS INSTITUTAS

Violeta Miliun

Taikomosios kalbotyros MA studijų programa

**Kodų kaitos funkcijos skirtingų lyčių feisbuko paskyrose.
Šalčininkų rajono atvejis**

Magistro darbas

Darbo vadovė prof. dr. Meilutė Ramonienė

Vilnius, 2019

Violeta Miliun, *Kodų kaitos funkcijos skirtingų lyčių feisbuko paskyrose. Šalčininkų rajono atvejis. Magistro darbas*, darbo vadovė prof. dr. Meilutė Ramonienė, Vilniaus universitetas, Taikomosios kalbotyros institutas, 2019, 64 p.

Raktažodžiai: sociolingvistika, kalba, daugiakalbystė, Šalčininkų rajonas, daugiakalbis jaunimas, kodų kaita, lyties aspektas, feisbuko diskursas, kodų kaitos tipas, kodų kaitos funkcija.

ANOTACIJA

Šiame darbe tiriamos kodų kaitos funkcijos feisbuke skelbiamuose įrašuose ir komentaruose, atsižvelgiant į lyties veiksnį. Kodų kaita – įdomus sociolingvistinis reiškinys, būdingas dvikalbėms ir daugiakalbėms bendruomenėms. Tai skirtingų kalbų vartojimas, vykstantis sakinio viduryje, tarp sakinių konkrečioje srityje arba diskurse. Tai individo kalbos pasirinkimas, lemiamas tokių veiksnių kaip tema, situacija, pokalbio dalyviai, jų tarpusavio santykiai, emocijos, vienos ar kelių tapatybių demonstravimas ir pan. Šiuo pagrindu tyrėjai R. Appelas ir P. Muyskenas išskyrė šešias kodų kaitos funkcijas: referentinę, valdomąją, tapatybinę, metaforinę, metalingvistinę ir poetinę. Šiame magistro darbe siekiama išsiaiškinti, kurias iš pateiktų funkcijų kodų kaita atlieka iš Šalčininkų rajono kilusių jaunų žmonių feisbuko diskurse, nustatyti dominuojančias funkcijas merginų ir vaikinių paskyrose bei įvertinti visų rastų kodų kaitos funkcijų atvejų dažnumo panašumus lyties požiūriu. Tiriamąją medžiagą sudarė 1048 įrašai ir komentarai iš 30 feisbuko paskyrų, skelbiami 2017 – 2018 m. Jaunų žmonių amžius – 20–30 m., kuriuos vienija lenkų, kaip mokyklos, kalba. Feisbuko įrašai ir komentarai tiriami taikant kokybinės kalbinės ir kiekybinės analizės metodus. Tyrimo rezultatai rodo, kad funkcinio požiūriu kodų kaita merginų ir vaikinių feisbuko diskurse yra panaši. Abiejų lyčių paskyrose funkcijų skaičius yra vienodas, tačiau skiriasi tų funkcijų dažnumas. Abiem atvejais vyraujanti funkcija – valdomoji, kai kalbos keičiamos priklausomai nuo pašnekovo pasirinktos kalbos. Šis tyrimas galėtų būti naudingas sociolingvistams, tyrinėjantiems Pietryčių Lietuvos regiono jaunimo elektroninį diskursą bei aplinkoje vartojamų kalbų įtaką skirtingų kalbinių kodų atsiradimui feisbuke. Taip pat tyrimas galėtų paskatinti didesnę sociolingvistų susidomėjimą daugiakalbio Šalčininkų rajono gyventojų kalbėjimo būdu.

TURINYS

Pratarmė.....	4
Įvadas.....	5
1. Teoriniai kodų kaitos tyrimo pagrindai	10
1.1. Kalbų kontaktai	10
1.1.1. Dvikalbystės ir daugiakalbystės samprata	10
1.1.2. Dvikalbystė ir daugiakalbystė Vilniaus krašte	12
1.2. Kodų kaita ir jos apraiškos.....	15
1.2.1. Kodų kaita – sociolingvistinis reiškinys	15
1.2.2. Skirtingų kodų vartojimo priežastys	20
1.2.3. Kodų kaitos tipai	22
1.2.4. Kodų kaitos funkcijos	23
1.3. Elektroninis diskursas	27
1.3.1. Internetinė komunikacija.....	27
1.3.2. Feisbuko diskursas	28
1.3.3. Kodų kaita ir feisbukas.....	29
2. Kodų kaitos funkcijos feisbuko diskurse.....	31
2.1. Asmenų charakteristika	31
2.2. Kodų kaitos funkcijos merginų ir vaikinų feisbuko paskyrose	35
2.2.1. Referentinė funkcija	35
2.2.2. Valdomoji funkcija.....	37
2.2.3. Tapatybinė funkcija.....	42
2.2.4. Metaforinė funkcija	47
2.2.5. Apibendrinimas	52
Išvados.....	56
Literatūros sąrašas	58
Summary.....	63
Priedai.....	64

PRATARMĖ

Nuo vaikystės laikų gyvenu daugiakalbėje aplinkoje, ir nuolatinis skirtingų kalbų vartojimas man jau tapo įprastu kasdieniu reiškiniu. Bendraudama su savo šeimos nariais per daug nesusimąstydavau, kodėl imu vartoti vieną, o ne kitą kalbinį kodą, kodėl dažnai mūsų pokalbiai vykdavo su lietuvių, lenkų, rusų arba *po prostu* kalbos įterpimais. Galbūt todėl, kad taip bendrauja visi aplinkiniai žmonės, kad tai kitokios, kiek neįprastos, tapatybės išraiška, glūdinti tolimoje praeityje, vietovės lokalizacija paribyje. Prisipažinsiu, kad ne visuomet šis kalbėjimo būdas man buvo priimtinas. Žvelgiant iš šalies, tokio pobūdžio diskursas atrodė keistas ir netinkamas vartoti viešumoje.

Į kodų kaitą ir jos vaidmenį daugiakalbėje bendruomenėje rimčiau pradėjau žiūrėti tik įstojusi į taikomosios kalbotyros magistrantūros studijas. Tuo metu man ir kilo idėja parašyti magistro darbą tema, kuri būtų susijusi su mano kalbine patirtimi. Apskritai vartoju 5 kalbas, kiekviena jų mano gyvenime atlieka savo vaidmenį, kiekvieną pasitelkiu vis skirtingomis aplinkybėmis. Su savo kurso draugais, dėstytojais ir pan. bendrauju lietuviškai, bet būdama savo gimtajame mieste, kaime, visuomet pereinu prie kito kodo, tiksliau, kodų: bažnyčioje, viešose vietose vartoju lenkų arba rusų kalbas, su šeimos nariais paprastai bendrauju arba lenkiškai, arba *po prostu*. Savo ruožtu anglų ir ispanų kalbas imu vartoti visiškai kitomis aplinkybėmis: skaitydama mokslinę ir kt. literatūrą, bendraudama su draugais iš užsienio, keliaudama, išreikšdama savo jausmus. Šiuo atveju kodų kaita aprėpia daugiau negu vieną sakinį arba tekstą. Tai įprotis, lemiamas gyvenimiškų situacijų, sričių įvairovės, žmogaus patirties, asmens požiūrio į kalbas bei kitus asmenis.

Labai įdomu ir kartu sudėtinga nagrinėti minėto kalbinio elgesio atsiradimo priežastis internetinės komunikacijos kontekste, kai atrodo, kad kodų kaita yra savaime vykstantis dalykas, nereikalaujantis paaiškinimo. Kai kurie žmonės įpratę socialinėje erdvėje reikšti mintis skirtingomis kalbomis, demonstruodami savo kalbinio repertuaro turtingumą bei kultūrinį atvirumą, o toks kalbinis nepastovumas – įdomus, tyrinėjimų vertas dalykas. Džiaugiuosi galėjusi šiame darbe pritaikyti savo turimą patirtį apie mane supančią aplinką bei kitu, jau moksliniu žvilgsniu pažvelgti į savo pažįstamų specifinio bendravimo subtilybes.

IVADAS

Darbo aktualumas ir naujumas. Šiuolaikiniame pasaulyje visuomenė atvira tautinei, istorinei, kultūrinei bei kalbinei įvairovei. Dvikalbystės, daugiakalbystės skatinimas atspindi visuomenės norą bendradarbiauti su kitomis tautomis, dalintis patirtimi ir veikti žmonijos labui. Kelių kalbų mokėjimas ne tik ugdo sociokultūrinę kompetenciją, bet ir toleranciją, esminę taikių tarptautinių santykių palaikymo sąlygą. Kaip teigia A. Sopata (2013: 399), iš esmės sudėtinga rasti vienkalbę bendruomenę pasaulyje. Labai dažnai bendruomenių kalbinį repertuarą sudaro dvi, trys ar daugiau kalbų, vartojamų įvairiausiose situacijose, su įvairiausiais žmonėmis.

Galima teigti, kad kiekviena asmens mokoma kalba turi savo vietą kasdieniame gyvenime; jos funkcijos, vartojimo sritys yra stabilios, neperžengiančios joms skiriamo konteksto ribų. Tačiau neretai žmogaus mąstymas veikia kita linkme, kai pradedama suvokti, jog viena kalba, arba kodas, puikiai atstoja kitą tam tikrose bendravimo situacijose, pokalbio epizoduose, tokiu būdu palengvinant, pajvairinant komunikaciją bei išlaikant pašnekovo dėmesį. Dvikalbiame bei daugiakalbiame kontekste kodų kaita yra būtina sąlyga mintims išreikšti ir kartu tarpasmeniniams santykiams palaikyti.

Pasakytina, kad kodų kaita tai savotiškas bendravimo būdas, tam tikra komunikacinė strategija, kontroliuojama pačių kalbos vartotojų. Toks kalbinis elgesys yra veiksmingas, jeigu atsiranda tinkamoje aplinkoje, bendraujama atitinkama tema, priklausomai nuo adresato amžiaus, pašnekovo mokomų kalbų ir jo gebėjimo suprasti pokalbį bei teisingai iššifruoti pokalbio prasmę. Labai dažnai kito kodo vartoseną atsiranda nesąmoningai, tiek sakinio viduryje, tiek už jo ribų. Paprastai tokie spontaniški sprendimai pagrindžiami kalbėtojų noru greitai, suprantamai perteikti mintis, taigi netgi kelių kodų įterpimas į vieną diskursą gali tapti efektyvia bendravimo priemone, jeigu komunikuojamo pranešimo reikšmė yra aiškiai suprantama adresato.

Kodų kaita pastebima ne tik sakytiniame arba rašytiniame diskurse, bet taip pat ir elektroninėje erdvėje. Kartu su naujų technologijų, interneto epochos pradžia atsiranda paprastesnės, greitesnės ir patogesnės komunikacijos poreikis. Kuriami socialiniai tinklai tampa neatsiejama žmogaus gyvenimo dalimi, pakeičianti gyvą bendravimo būdą, atsispindintį publikuojamuose įrašuose, komentaruose bei asmeninėse žinutėse. Šioje „dirbtinėje realybėje“ panaudojamos visos kalbinės raiškos priemonės, taip pat ir kodų kaita. Numanu, kad socialiniuose tinkluose jos reikšmingumas dar labiau išaugo ir galima teigti, kad elektroninėje erdvėje skirtingi kodai vartojami labai dažnai.

Kodų kaita – vienas iš daugelio sociolingvistinių reiškinių, pirmą kartą pastebėtas sakytinėje dvikalbių asmenų kalboje XX a. 4-ajame dešimtmetyje. Tuo metu, 1937 m., M. Braunas pastebėjo,

kad skolintos leksemos sukėlė rusų ir vokiečių kalbų mainymąsi. Domėjimasis šia sritimi ir jos tyrimų svarba ypač išaugo 1970 m. pabaigoje¹. Tuo laikotarpiu atlikti tyrimai daugiausia pabrėžė socialinės motyvacijos svarbą, kodų kaitos vartojimo poreikį dvikalbėse bendruomenėse bei gramatinius kodų kaitos aspektus (MacSwan & MacAlister, 2010, cit. iš Munarriz, Parafita Couto, 2014: 45). J. P. Blomas ir J. J. Gumperzas (1972) ištyrė Norvegijos kaimuose vyraujančią dviejų skirtingų dialektų vartoseną, kurią nulemia situacija ir kultūrinė aplinka (situacinė ir metaforinė kodų kaita). Savo ruožtu tyrėja Sh. Poplack (1978), laikoma kodų kaitos, kaip kalbinės kompetencijos simbolio, šalininke, tyrinėjo viename Niujorko mikrorajone gyvenančių dvikalbių emigrantų, atvykusių iš Puerto Riko, kodų mainymąsi. Jos tyrimo rezultatai parodė, jog dvikalbystė nelemia pasitaikančių kodų kaitos atvejų, t. y. situacijų, kuriose vartojama kuri nors viena kalba, tik patį kodų kaitos tipą. Taip pat tyrėjos respondentai nevariojo gramatiškai netaisyklingų formų, prie vienos kalbos žodžio kamieno pridėdami kitos kalbos priesagą arba galūnę. Gauti atsakymai nurodė tai, kad skirtingų kodų vartojimas negali atsispindėti žodžio viduryje, tik apima leksinius bei sintaksinius vienetus.

Kalbant apie kitas šalis, kur dvikalbystė arba daugiakalbystė yra visuomenėje nusistovėję reiškiniai, jau buvo atlikta nemažai kodų kaitos tyrimų, nagrinėjant tiek kalbinius, tiek socialinius aspektus. Baltijos šalyse, ypač Estijoje, šia tyrimų sritimi pradėta domėtis nuo nepriklausomybės atkūrimo laikų, didelės rusakalbių bendruomenės kontekste. Minėta kalbinė situacija tapo atspirties tašku naujiems, kitokio pobūdžio, moksliniams darbams. Pavyzdžiui, A. Verschik (2008) tyrinėjo kodų kopijavimo fenomeną². Jos tyrimų lauką aprėpė estų-rusų kalbų kontaktai bei tų kontaktų padariniai tam tikruose domenuose. Mokslininkė detaliai aprašė Estijos rusų kalbinę situaciją, pateikė įvairių rusų kalbos vienetų kopijavimo į estų kalbą pavyzdžių, pradedant leksika, baigiant rašyba. Ryški estų-anglų kalbų sąveika buvo aptikta mados tinklaraščiuose (Verschik, 2018). Juose kodų kopijavimas suvokiamas kaip kosmopolitizmo simbolis, atliekantis ypatingą – jaunų žmonių šiuolaikiškumo, patirties mados srityje išraiškos – vaidmenį, tiesiogiai siejamą su sakytine kalba.

Kita tyrėja, S. Rose (2006), pasitelkdama C. Myers-Scotton (1998) žymėtumo modeliu paremtą tipologiją, gvildeno kitokį kodų kaitos aspektą. Rose atliko tarpkultūrinėje komunikacijoje vykstančios kodų kaitos tyrimą ir analizavo švietimo srityje vartojamų kalbų funkcijas tiek mokytojų, tiek mokinių atvejais. Dar vienas, L. Bassam (2017), tyrimas buvo skirtas SMS žinutėse vykstančiai kodų kaitai tarp anglų bei arabų kalbų bakalauro studentų libaniečių atveju. Šiame darbe

1 Iki to laiko kodų kaitos fenomenas dėl negatyvios termino konotacijos nebuvo vertinamas. Kodų kaita buvo suvokiama kaip interferencija, kai skirtingų kalbų vartojimas prilyginamas asmens nekompetencijai (Devic, 2007: 9).

2 Plačiau apie kodų kopijavimą žr. 1.2. skyriuje.

kodų kaita analizuojama lyties aspektu, tai siejant su kitais socialiniais veiksniais. Atlikus kokybinę bei kiekybinę analizę buvo nustatyta, jog moterys, rašydamos trumpąsias žinutes, linkusios dažniau keisti kodus negu vyrai. Pastebima, kad beveik visuose išvardytuose užsienio autorių darbuose kodų kaita buvo tyrinėjama tradiciniame, t. y. dvikalbiame kontekste; daugiakalbystės atvejai nebuvo nagrinėjami.

Kelių kodų vartoseną taip pat buvo tiriama feisbuko erdvėje. Ch. Wai Fong (2011) funkciniu požiūriu tyrė kodų kaitą dvikalbių (kinų-mandarinų ir anglų) studentų feisbuko paskyrose. Savo ruožtu K. Rickberg (2015), taikydama tekstynų lingvistikos metodą, analizavo dvikalbių puertorikiečių, gyvenančių JAV, vartojamos kodų kaitos funkcijas feisbuke.

Lietuvoje kodų kaitos tyrimų yra palyginti nedaug, nors apima įvairų kalbinį kontekstą. Pavyzdžiui, E. Valikonienė, pasitelkdama kokybinę pusiau struktūruotų interviu analizę, tyrė kodų kaitą Amerikos lietuvių kalboje (2014). Jos tyrimo rezultatai parodė, kad respondentams įprasčiau bendrauti anglų kalba, vartojama darbo aplinkoje. Savo ruožtu lietuvių kalba vartojama ypatingais atvejais, komunikuojant su šeima, kitais lietuviais emigrantais, konkrečioje visuomeninėje veikloje. Bendraudami lietuviškai respondantai dažnai įterpia anglišku žodžių pauzėms užpildyti, žodžiams arba sakiniams sujungti arba pamirštiems, nežinomiems kultūriniais dalykais lietuvių kalba apibūdinti.

Vienas naujausių, E. Jakelienės (2018) atliktas lyginamojo pobūdžio tyrimas apie danų ir lietuvių feisbuke vartojamą kodų kaitą ir jos atsiradimo priežastis (straipsnis publikuotas anglų kalba). Buvo imamos šešių – trijų iš Lietuvos ir trijų iš Danijos – vienodas profesijas turinčių įžymių žmonių paskyros, kuriose apžvelgti jų įrašai bei kitų vartotojų komentarai po šiais įrašais. Nustatyta, kad tiek lietuviai, tiek danai linkę keisti kodus. Siekiant pabrėžti aptariamus dalykus arba atkreipti skaitytojų dėmesį dažnai vartojamos angliškos diskurso žymės. Išskirtiniu lietuvių interneto vartotojų kalbiniu bruožu buvo laikomas rusišku žodžių įterpimas.

Kalbant apie kodų kaitos tyrimus, susitelkiančius į Vilniaus krašto aplinką, esama bakalauro ir magistro darbų, kuriuose daugiausia susikoncentruojama į skirtingų kalbų arba kalbos atmainų vartojimą Lietuvos lenkų ir rusų kilmės jaunimo kalboje (Nanevič, 2006), prekybos (Charlapenko, 2007), šeimos (Balionis, 2007) domene. Pastaruosiuose darbuose atsižvelgiama į socialinių vaidmenų daromą įtaką, ypač į vietinių (kaimo žmonių) ir miesto žmonių sąveikos pobūdį. Galima teigti, jog visi Lietuvoje atlikti kodų kaitos tyrimai rodo susidomėjimą dvikalbyste, daugiakalbyste, apimant artimą aplinką ir viešąją sritį.

Šio magistro darbo tema yra nauja bei aktuali pirmiausia todėl, kad minėtas reiškinys Lietuvoje dar nebuvo analizuojamas daugiakalbių žmonių asmeninėse feisbuko paskyrose. Antra, taip pat

nebuvo atsižvelgiama į lyties aspektus, lemiančius kodų kaitos vartojimą privačioje elektroninėje erdvėje. Trečia, sociolingvistiniu požiūriu Vilniaus kraštas yra ypatingas atvejis, reprezentuojantis ryškią kalbų ir kultūrų sintezę. Iki šiol nebuvo atsižvelgiama į tautinių mažumų turimo kalbinio repertuaro panaudojimą internetinėje komunikacijoje, jo atliekamas funkcijas. Tai pirmasis darbas, kuriame kodų kaita tiriama Pietryčių Lietuvos regione gyvenančio jaunimo elektroniniame diskurse.

Darbo objektas – iš Šalčininkų rajono kilusių jaunų žmonių feisbuko diskursas.

Darbo tikslas – išanalizuoti kodų kaitos funkcijas Šalčininkų rajono jaunimo feisbuke publikuojamuose įrašuose ir komentaruose, nustatyti, kurios kodų kaitos funkcijos dominuoja merginų ir vaikinų paskyrose bei palyginti kitų funkcijų dažnumą lyties požiūriu.

Tikslui pasiekti keliama **uždaviniai**:

- 1) Sukaupti įrašus ir komentarus iš 30 asmeninių feisbuko paskyrų, skelbiamus 2017 – 2018 m.
- 2) Nustatyti, kokias funkcijas kodų kaita atlieka abiejų lyčių paskyrose.
- 3) Išsiaiškinti, kurie kodų kaitos tipai kuriai kodų kaitos funkcijai yra būdingi jaunimo elektroniniame diskurse.
- 4) Atlikus jaunų žmonių įrašų ir komentarų analizę, įvertinti merginų ir vaikinų polinkį keisti kodus savo pilietinei arba lokaliai tapatybei išreikšti.

Tiriamoji medžiaga. Tiriamąją medžiagą sudaro 1048 įrašai ir komentarai iš feisbuko³, skelbiami iš Vilniaus krašto, o tiksliau, iš Šalčininkų rajono kilusių jaunų žmonių, kurių amžius 20 – 30 m. Visi sukaupti įrašai ir komentarai buvo skelbiami nuo 2017 m. sausio mėnesio iki 2018 m. spalio mėnesio. Analizuojamos medžiagos apimtis – 128 puslapių teksto⁴. Tyrimui pasirinkta 30 asmeninių (15 merginų ir 15 vaikinų) socialinio tinklo paskyrų. Visi asmenys lankė lenkiškas mokyklas.

Tyrimo metodai. Darbe naudojami kokybinės kalbinės ir kiekybinės analizės metodai.

Darbo struktūra. Darbą sudaro dvi dalys – teorinė ir tiriamoji. Pirmojoje dalyje aptariamos dvikalbystės, daugiakalbystės, kodų kaitos sąvokos, kelių kodų vartojimo motyvacijos teorijos, priežastys bei funkcijos; elektroninio diskurso, feisbuko ir kodų kaitos santykis. Taip pat pristatomas Lietuvos rajonas, iš kurio kilę analizuojamų įrašų ir komentarų autoriai, aprašoma

3 Į tiriamąją medžiagą patenka tik darbe minimų 30 jaunų žmonių skelbiami įrašai ir komentarai.

4 Puslapiai buvo skaičiuojami *Microsoft Word* dokumente, prie kiekvieno įrašo/komentaro nurodant kodų kaitos funkciją (pastabų forma). Vaikinų ir merginų įrašai ir komentarai sukelti į du atskirus dokumentus. Sukauptai medžiagai pritaikytas 12 dydžio *Times New Roman* šriftas su 1,5 pt. tarpais.

rajone vyraujanti kalbinė situacija. Antrojoje dalyje analizuojama kodų kaita, vartojama feisbuke publikuojamuose įrašuose ir komentaruose, bei nagrinėjami kodų kaitos funkcijų atvejai tiek merginų, tiek vaikinų internetinėje komunikacijoje. Pabaigoje pateikiamos išvados, 42 pozicijų literatūros sąrašas, santrauka anglų kalba bei priedai elektroninėje laikmenoje, kurioje yra sutelkti visi tiriama feisbuko įrašai ir komentarai. Darbe yra 5 lentelės ir 2 paveikslai.

1. TEORINIAI KODŲ KAITOS TYRIMO PAGRINDAI

1.1. KALBŲ KONTAKTAI

Prieš aptariant kodų kaitos reiškinį, pradžioje pravartu apibrėžti esmines su tuo susijusias sąvokas. Kaip jau įvade buvo minėta, kodų kaita yra glaudžiai siejama su kalbų kontaktais. Kiekviena kalba turi tam tikrą (leksinių, gramatinių, etc.) bendrą bruožų su kita kalba. Tai suponuoja vienodą jų prigimtį, jų priklausymą tai pačiai kalbų šeimai, grupei. Tačiau kalbų tarpusavio ryšiai neapsiriboja vien tik formaliais, vidiniais aspektais – jie neatskiriami nuo ekstralingvistinių veiksnių, t. y. bendruomenės ir konteksto (Ayora Esteban, 2008). Kalbos ir glaudūs jų tarpusavio santykiai gali formuoti žmonių tapatybę, kultūrą, nuostatas. Pažymima, kad kalbų kontaktai aprašomi visuomenės kontekste, kuriame skirtingų kalbų ir kultūrų bendruomenės koegzistuoja toje pačioje sociopolitinėje erdvėje.

Pirmame skyriuje pristatomos dvikalbystės ir daugiakalbystės sąvokos – ryškiausias kalbų kontaktų pavyzdys, į kurį vertėtų pažiūrėti iš arčiau, kartu įsigilinant ir į šių fenomenų reikšmę Lietuvoje.

1.1.1. DVIKALBYSTĖS IR DAUGIAKALBYSTĖS SAMPRATA

Šį skyrių pirmiausia vertėtų pradėti nuo to, kas apskritai yra suvokiama kaip dvikalbystė ir daugiakalbystė. Nors abu terminai yra labai žinomi ir visuomenėje plačiai vartojami, tačiau rasti jiems tikslią, universalią apibrėžtį kėlė sunkumų, neretai tyrėjų nuomonės šiuo klausimu skyrėsi.

Dvikalbystė ir daugiakalbystė buvo įdomi ir mokslininkų plačiai tyrinėjama sritis, pasižyminti daugybe įvairių definicijų, apibrėžiančių tiek individo santykį su dviem skirtingomis kalbomis, tiek bendruomenės kalbų spektrą (Bloomfield, Haugen, Weinreich, Myers-Scotton, Lam, cit. iš Bermúdez, Fandiño Parra, 2016: 44). XX a. pirmojoje pusėje dvikalbystė (ang. *bilingualism*) dar buvo suprantama kaip „vienodai geras dviejų kalbų mokėjimas“, siejamas su individo kompetencija, prilyginama gimtakalbiui (Bloomfield, 1933, cit. iš Ibid). Dvikalbis žmogus skirtingomis kalbomis gali vartoti ištisas frazes, pasakymus (Haugen, 1953, Ibid) arba alternatyviau būdu tomis kalbomis bendrauti (Weinreich, 1953, Ibid). Pirmieji apibrėžimai aiškiai

nurodo, kad dvikalbystė kuria idealaus, darnią dvikalbę kompetenciją turinčio asmens įvaizdį bei suponuoja vienodas jo mokomų kalbų žinias⁵.

Kadangi minėtos definicijos praktiškai neatitiko tikrovės (realybėje nėra identiško kalbų mokėjimo), laikui bėgant dvikalbystės sąvoka pakito. Jos apibrėžimas pradėjo apimti ir socialinius veiksmus. J. Macnamara (1967) pirmasis pabrėžė, jog dvikalbystės atveju abiejų kalbų mokėjimas skiriasi. Antrosios kalbos (K2) vartojimas nėra prilyginamas pirmajai, gimtajai kalbai (K1). Asmuo gali ir neturėti tų pačių kalbinių įgūdžių antrąja kalba, tuomet jo kalbinė kompetencija dalinė, t. y. veikianti konkrečių kalbinių veiklų (kalbėjimo, skaitymo, supratimo arba rašymo) ribose. Pavyzdžiui, anglakalbis asmuo gali mokėti ispanų kalbą tik produkcijos požiūriu. Mintis buvo išplėtotą Hardingo ir Riley (1998), teigiančių, kad individai, galintys komunikuoti keliomis kalbomis, tą daro skirtinguose, vienos arba kitos kalbinės sistemos reikalaujamuose, kontekstuose. Jų žodynas ir kalbinių veiklos rūšių gebėjimai turi skirtingus lygmenis, priklausomai nuo kiekvienos kalbos vartojimo situacijos (Bermúdez, Fandiño Parra, 2016: 44). Šis teiginys tik patvirtina socialinių veiksnių (vietos, pašnekovų, temos) įtaką kalbos pasirinkimo metu. Vienas kodas turi savo vartojimo domenų, nereikalaujančius visų kalbinių įgūdžių, kitas savo ruožtu išskiria savo sferas. Verta paminėti, kad garsi amerikiečių tyrėja Myers-Scotton (2006) dvikalbystę apibūdino kaip „dviejų kalbų vartojimą arba jų kompetenciją, kurios užtenka neformaliai pokalbiui palaikyti“ (Rickberg, 2006: 8). Galima teigti, jog reikšminiai žodžiai šioje apibrėžtyje yra *užtenka* ir *neformaliai*. Spėjama, kad toks aptariamo kalbinio reiškinių apibūdinimas yra tikslus, kadangi referuoja į kasdienį gyvenimą, kuomet asmenų, susiduriančių su įvairiomis situacijomis (keliaujant, važiuojant viešuoju transportu, pietaujant su draugais ir pan.), pagrindinis komunikacinis tikslas, adresatas yra apibrėžti, o kalbinio kodo pasirinkimas yra aiškus. Realybėje tokio neformalaus konteksto pasitaiko dažniausiai.

Iš dvikalbystės pereinama prie platesnės – daugiakalbystės (angl. *multilingualism*) – sąvokos, apibrėžiančios individo arba vienos bendruomenės gebėjimą vartoti tris ar daugiau kalbų. Teigiama, kad asmens daugiakalbystė gali būti tiek aktyvioji – recepcijos ir produkcijos –, tiek pasyvioji – recepcijos požiūriu (Miranda Odriozola, 2009: 5). Daugiakalbiai asmenys gali neturėti vienodos kompetencijos visomis savo mokomomis kalbomis. Taip pat gali jas vartoti atsižvelgiant į daugybę socialinių, kultūrinių ir ekonominių priežasčių, ir jų kalbos gali turėti skirtingus vaidmenis, funkcijas, pasitelkiamos atskirai arba kaip kodų kaita (Kemp, 2009: 12–13). Iš šių apibrėžčių matyti, kad daugiakalbystė – sudėtinė kalbinė individo būseną, kurioje kalbos pozicijos yra

5 Kaip teigia Weinreichas (1979), dvikalbystė taip pat lygu kultūrai. Asmens kultūrą formuoja dvikalbystė, taigi atitinkamai dviejų kalbų vartojimas atspindi dviejų kultūrų buvimą (López, 2017).

nevienodai pasiskirsčiusios priklausomai nuo kalbinės veiklos rūšių mokėjimo lygio ir poreikio jas vartoti kasdieniame gyvenime.

Kaip buvo pastebėjęs J. C. Maher (2017: 1–3), daugiakalbystė siejama su įvairiais socialiniais aspektais: emigracija, kalbiniu kraštovaizdžiu, kalbų politika. Esant daugiakalbystei, taip pat esama daugiakultūriškumo, kai vienoje bendruomenėje egzistuoja ir yra priimamos kitų kultūrų tradicijos, tokiu būdu skelbiant socialinės įvairovės idėją. Tokias daugiakalbystės apraiškas galima pastebėti įvairiuose Europos bei pasaulio kampeliuose. Pasakytina, kad tokiais būdais daugiakalbiai asmenys tapatinasi su kitomis kalbinėmis bendruomenėmis ir kodų kaitą vertina teigiamai, kaip neatskiriamą jų tapatybės požymį, o valstybės mastu daugiakalbystė gali būti siejama su atviru kitų tautų, jų kultūrų pripažinimu.

Iš visų pateiktų charakteristikų daroma prielaida, jog dvikalbystė ir daugiakalbystė turi daugybę privalumų, ir jų apibrėžtys jau seniai ištrynė asmens visuminės kalbinės kompetencijos ribas. Kalbų vartojimo sritys skiriasi, ir ne visi žmogaus ištekliai jose yra (arba turi būti) panaudojami. Kiekviena iš mokomų kalbų atitinkamai atlieka savo funkciją individo gyvenime, ir labai dažnai tų funkcijų negalima pakeisti. Sekančiame poskyryje dvikalbystės (daugiakalbystės) reiškiny s aptariamas žvelgiant jau iš konkretaus – Lietuvos – konteksto, kuriame kalbų vartojimo domenai ne visuomet yra apibrėžti arba nuspėjami.

1.1.2. DVIKALBYSTĖ IR DAUGIAKALBYSTĖ VILNIAUS KRAŠTE

Kalbant apie dvikalbystę ir daugiakalbystę Lietuvos mastu, pravartu atsižvelgti į praeities įvykius ir tautinių mažumų įtaką tų reiškinių formavimuisi. Po priverstinės rusifikacijos žlugimo, šalyje įsigaliojus lietuvių kalbai, Lietuvoje gyvenantiems lenkams bei rusams iškilo savaiminė būtinybė tapti dvikalbiais. Jiems reikėjo išmokti lietuvių kalbą ir vartoti ją daugelyje bendravimo situacijų (Zavjalova, 2006: 149). Jaunosios kartos atveju dvikalbystė buvo darnioji – tiek jų gimtosios, tiek antrosios (lietuvių) kalbų įsisavinimas vyko ankstyvojoje vaikystėje, artimoje aplinkoje. Su laiku šios kartos atstovai aiškiai gebėjo atskirti dviejų kalbų vartojimo sritis (šeimą ir mokyklą, viešas vietas), keisti savo kalbinį elgesį, priklausomai nuo pašnekovo (Ibid, 150). Teigiama, kad šeima ir mokykla yra esminiai domenai individų daugiakalbystės vystymosi procese. Šiais laikais asmenys, be savo pirmosios, tėvų/senelių kalbos (tautinių mažumų atveju – taip pat ir valstybinės, lietuvių, kalbos), mokyklose išmoksta užsienio kalbų: anglų, vokiečių arba prancūzų. Vėliau jų kalbinis spektras gali dar labiau išsiplėsti, pvz., besimokant papildomos užsienio kalbos aukštojoje mokykloje. Žmonės sąmoningai suvokia kalbų vartojimo galimybes, ir bando tą suvokimą priderinti prie kasdienio gyvenimo.

Itin ryškių daugiakalbystės atvejų esama Vilniaus krašte, Lietuvos su Baltarusija pasienio regionuose. Šią teritoriją apima vietovės, kuriose yra vartojami penki kalbiniai kodai arba jų atmainos (lietuvių, lietuvių kalbos atmaina, lenkų, lenkų kalbos atmaina bei baltarusių tarmė, dar kitaip vadinama *po prostu* kalba), koegzistuojantys Šalčininkų rajone, Dieveniškių apylinkėse. Netgi vienoje kurioje nors srityje kalbinė situacija yra nevienalytė; jai būdingas kaitomas vartojamų kalbų rinkinys. Panašiai vyksta šiaurryčių Lietuvos regiono dalyje, nuo Šumsko iki Šalčininkų (Mikulėniėnė, Rutkovska, 2013: 464). Kitose Vilniaus krašto vietovėse (Buivydžių, Nemenčinės. Maišiagalos, Sudervės apylinkėse) vartojamos lietuvių, lenkų kalbų atmainos (Ibid).

Daroma prielaida, jog daugiakalbystės (dažniausiai nedarniosios) vystymąsi daugeliu atvejų nulemia būtent geografinė šalies regionų padėtis, įtraukiant istorinės atminties aspektą. Ankstyvoji migracija, dabartiniai nuolatiniai kontaktai su kaimyninėmis šalimis (pvz., Lenkijos parama lenkiškoms mokykloms, lenkų tautybės studentams; įvairių institucijų, medijų steigimas tautinių mažumų kalbomis) leidžia tose vietovėse ne tik vartoti jų gimtąją kalbą, bet ir atsirasti naujoms, unikalioms kalbinėms atmainoms, kaip tapatybės reiškimosi formai. Numanu, kad dėl šių priežasčių išvardytose vietovėse kodų kaita yra itin dažnas reiškinys.

Jau anksčiau minėtas Šalčininkų rajonas, į kurį tiriamojoje dalyje bus sutelktas dėmesys, pasižymi didžiausiu žmonių, laikančių save lenkais, skaičiumi (plg. Geben, 2013: 219). Lenkų kalba dominuoja švietimo, religijos ir kt. domenuose, tačiau nemažai žmonių (ypač vyresniosios kartos atstovų) yra rusakalbiai, rusų kalbą vartojantys visose gyvenimo srityse. artimoje aplinkoje dažnai įterpdami baltarusių tarmės – *po prostu* kalbos – vienetus (žr. 1 lentelę). K. Geben (2015: 147) atlikto tyrimo duomenimis, rusų kalba Šalčininkų mieste daro labai stiprią įtaką. Daugelis Lietuvos lenkų šią kalbą sieja su mokslo aplinka, medijomis, bendravimu su kaimynais – nuostata, įsitvirtinusi dar vaikystėje. Šia kalba lengva ir patogiu bendrauti (Ibid, 149). Galima teigti, kad šiuo atveju rusų kalba – *lingua franca*, leidžianti susikalbėti kasdieniame gyvenime. Savo ruožtu lietuvių kalba Šalčininkų rajone įgavo valstybinės kalbos statusą, paprastai vartojamą tik oficialiose srityse (administracijoje, juridiniuose dokumentuose ir pan.):

1 lentelė. Pietryčių Lietuvos regiono (Šalčininkų r.) kalbinis repertuaras⁶⁷

Kalbos arba jų atmainos	Lenkų	Rusų	Lietuvių	Baltarusių (<i>po prostu</i>)
Vartojimo sritys	Švietimas, religija, administracija, viešasis gyvenimas	Žiniasklaida, privatus, viešasis gyvenimas	Žiniasklaida, administracija	Privatus, kasdienis gyvenimas

Kaip matyti, rajono gyventojų trikalbystė (daugiakalbystė) yra akivaizdi, tačiau jų kalbų vartojimo kontekstas ne visuomet gali būti apibrėžtas. Lenkų kalbos vartojimas yra platesnis negu lietuvių kalbos (esminis skirtumas matomas religijos sferoje), tuo tarpu rusų kalba labiau skirta kasdienei – oficialiai ir labiau neoficialiai – komunikacijai. Ne visi žmonės moka lietuvių kalbą, tačiau puikiai gali komunikuoti rusų, lenkų ir pan. kalbomis (pvz., viešajame transporte, poliklinikoje, parduotuvėse). Vyresnioji karta, gyvenanti kaimuose, linkusi vartoti baltarusių tarmę. Geben pastebėjimais, *po prostu* vartojimas neapsiriboja kaimo gyvenvietėmis, jis taip pat aptinkamas mieste, bendraujant neoficialiose situacijose. Vietinės tarmės pasitelkimas leidžia asmenims parodyti savo teritorinę tapatybę bei kultūrinę atskirtį (Ibid, 154). Vyresniosios kartos (tėvų, senelių), mokyklų daroma įtaka jaunimui suponuoja, kad pastarosios amžiaus grupės kalbinis repertuaras yra daug didesnis, apimantis tiek vietines, tiek užsienio kalbas. Jaunimo atveju vartojimo kontekstas platesnis, bendravimo situacijos įvairesnės, todėl ir kodų kaitos buvimas yra labiau įprastas.

6 Pateikdama informaciją apie kalbų vartojimą regione, šio darbo autorė rėmėsi savo ir kitų žmonių asmenine patirtimi.

1.2. KODŲ KAITA IR JOS APRAIŠKOS

1.2.1. KODŲ KAITA – SOCIOLINGVISTINIS REIŠKINYS

Prieš pradėdant analizuoti kodų kaitą bei jos funkcijas feisbuko diskurse, pirmiausia pravartu susipažinti su šios sąvokos atsiradimo istorija, ją lydinčiomis sampratomis ir interpretacijomis, paaiškinti kodų kaitos santykį su kitomis panašiomis sąvokomis, aptarti pagrindinius autorius, tyrėjus, kodų kaitos teorijas, priežastis bei tipus.

Kodų kaitos (ang. *code-switching*) terminas buvo pradėtas vartoti 1956 m. norvegų kalbininko Einaro Haugeno, kuris jį apibrėžė gana abstrakčiai, kaip pakaitinį skirtingų kalbų vartojimą (Ene, 2001: 45). Verta pažymėti, kad kodo apibrėžtį apima ne tik kalba, bet ir kalbos atmaina, dialektas arba sociolektas. Kalbos vartotojai, jungdami skirtingų kalbų arba vienos kalbos atmainų sakinius arba sakinio elementus į diskursą, išlaiko tų kalbinių elementų leksinius bei gramatinius požymius.

Apskritai kodų kaitos apibrėžčių esama įvairių, pabrėžiančių skirtingus šio reiškinių dalykus. Pasak P. Muyskeno (2000: 1), kodų kaita – tai greita kelių kalbų seka viename komunikaciniame įvykyje. Tokia definicija galėtų kelti prieštaravimų, kadangi tiesiogiai siejama būtent su spontaniška kodų kaita. Sunku pasakyti, ar sąmoningas kito kalbinio kodo pasirinkimas šiuo atveju įeina į aptariamą sąvoką. Be to, neaišku, ar iš tiesų toks apibrėžimas gali apimti socialinius veiksmus, ar pasitelkiamas tik emociniais sumetimais, t. y. kitas kalbinis kodas vartojamas siekiant pajvairinti komunikaciją, suteikti pasakymams išraiškingumo.

Pažymėtina, kad ilgą laiką kodų kaitos reikšmė buvo aiškinama iš dvikalbystės perspektyvos. Lenkų-amerikiečių kilmės autorius U. Weinreichas (1953) teigė, kad kodų kaita – reiškinys, būdingas tik dvikalbiams individams. Tyrėjo nuomone, idealus dvikalbis asmuo – tas, kuris geba abi kalbas keisti reikiamoje, bet ne toje pačioje situacijoje ir tikrai ne sakinio viduryje (Rotaetxe Amusatagi, 1999: 60, Mabule, 2015: 340). Iš šių dviejų iškeltų kalbų vartojimo sąlygų galima daryti prielaidą, jog dvikalbio asmens sąmonėje kodai yra susiję su skirtingomis gyvenimo sritimis. Kodų kaita įterpiama į nekintamus situacinius rėmus, apimančius ne pavienius sakinius arba žodžių junginius, bet ištisą diskursą.

Glaudų kodų kaitos ryšį išskirtinai su dvikalbyste suvokė ir kiti užsienio tyrėjai (plg. Gumperz, 1976, Crystal, 1987, Appel, Muysken, 2005, Głuszkowski, 2013). Verta išskirti darbo įvade jau minėtą garsią kanadiečių mokslininkę Poplack (1978: 583), pasak kurios kodų kaita – dviejų kalbų kaitaliojimas viename diskurse, sakinyje arba jų dalyse. Kodų kaita neturi būti suvokiama kaip kalbinės kompetencijos trūkumas, o kaip kalbų derinimo gebėjimas. Poplack pabrėžė, jog be socialinės ir pragmatinės kodų kaitos funkcijų, aprašomų kitų mokslininkų (Gumperz, Hernández-

Chávez, 1970, Gumperz, 1976, McClure, 1977), taip pat yra svarbus gramatinis aspektas. Tai reiškia, kad vienos kalbos vartojimas formaliai neturi būti veikiamas greta vartojamos kalbos. Mokslininkės manymu, dvikalbiai asmenys gali derinti kalbas tame pačiame sakinyje tik jeigu laikosi „atitikimo apribojimų“ (ang. *the Equivalence Constraints*) sąlygos, t. y. jeigu K1 ir K2 elementų jungimas nepažeidžia abiejų kalbų sintaksinių taisyklių, ir jų išorinė struktūra nesusilieja. Šią sampratą taip pat apima „laisvasis morfemos suvaržymas“ (ang. *the Free Morpheme Constraint*), kai kodų kaita negali vykti vienos kalbos morfemai prijungiant kitos kalbos leksinį vieneta, išskyrus pastarojo elemento fonologinio integravimo į tą kalbą atvejį (Poplack, 1980, cit. iš MacSwan, 2006: 286). Pavyzdžiui, JAV dvikalbių puertorikiečių vartojamai žodžių junginiai *una buena excuse*⁸, *that pa'que*⁹ laikomi taisyklingos kodų kaitos atvejais. Ispanų kalbos konstrukcija *una buena*, vartojama greta angliško žodžio *excuse*, yra savarankiška ir neįterpiama į kitos kalbos leksemos struktūrą. Tuo tarpu junginiai *a car nuevo*¹⁰, *eat-iendo*¹¹ gramatiškai nėra leistini. Anglų kalboje kokybiniai būdvardžiai vartojami prieš daiktavardį, o ispanų kalboje paprastai po daiktavardžio, taigi sintaksiniu požiūriu tokie deriniai būtų neįmanomi. *Eat-iendo* yra akivaizdus anglų kalbos žodžio kamieno (*eat-*) prišliejimo prie ispanų kalbos gerundijaus formos *-iendo* – pavyzdys. Vienos kalbos leksemos kamienas ir kitos kalbos morfema negali būti derinami tarpusavyje. Iš minėtų pavyzdžių galima teigti, kad kalbos vartotojai, keisdami kalbinius kodus, taip pat privalo išmanyti vartojamų kalbų/kalbos atmainų derinimo galimybes.

Su tyrėjos Poplack kodų kaitos teorija galima sieti kodų kopijavimo (ang. *code copying*) sąvoką, kai sakinių modeliai iš vienos kalbos perkeliama į kitą. Kaip teigia Verschik (2008: 62), kodų kopijavimas – reiškinys, vykstantis sakinio viduryje. Abiejų kalbinių kodų padėtis yra nevienoda: vienas iš kodų yra pagrindinis, tuo tarpu kitas – modelinis. Kopijavimas gali vykti visuminiu būdu (ang. *global copying*), t. y. kopijuojami visi kitos kalbos elementai, pvz., sakinyje *Éto bud-et bez kaj**u**bemaks-a*¹² prie estų kalbos žodžio kamieno pridėdama pagrindinio kodo (rusų) galūnė, taip derindamasi prie viso sakinio struktūros, tačiau sakinyje *Podderžk-u xoroš-uju poluc'ï-l-i ot Integratsioonifond*¹³ estų kalbos žodis neprisitaiko prie sakinio rusų kalba. Taip pat kopijavimas gali vykti atrankiniu būdu, renkantis atskirus elementus (fonologinius, semantinius ir pan.), pvz., sakinyje *Ja obšč'a-l-a-s' so svo-imi sokursnik-ami, kto prošë-l ét-u programm-u*¹⁴ kopijuojama tik

8 Lie. 'geras pasitiesinimas'.

9 Lie. 'tai, kad'.

10 Lie. 'naujas automobilis'.

11 Lie. 'valgydamas/-a'.

12 Lie. 'Tai bus be apyvartos mokesčio'.

13 Lie. 'Gerą paramą gavome iš Integracijos fondo'.

14 Lie. 'Kalbėjaisi su savo kurso draugais, kurie baigė šią programą'.

estų kalbos sudėtinio sakinio struktūra, kuriame jungiamasis žodis neskiria giminės (Ibid, 62 – 64). Šiuose pavyzdžiuose matyti, kad kalbinių kodų sąveika nebūtinai turi būti ribojama gramatinių taisyklių. Kodų kopijavimo atveju įmanoma derinti netgi tokius elementus, kaip semantiką, sakinio konstrukcijas, visuminį modelinio kodo integravimą į pagrindinį kodą. Bet koku atveju, aptartas reiškinys atskirtas nuo kodų kaitos apibrėžties.

Kodų kaita taip pat glaudžiai siejama su kitu panašiu fenomenu – kodų maišymu (ang. *code-mixing*). Teigiama, kad abu procesai koegzistuoja tame pačiame diskurse bei konceptualiai sutampa (Hamers, Blanc, 2000, cit. iš Gardner-Chloros, 2009: 13). Tačiau sociolingvistiniu požiūriu abi sąvokos nėra sinonimai. Šiuo atveju tai dvi skirtingos komunikacinės strategijos, galimai susijusios su skirtingais tikslais ir, bet kuriuo atveju, skirtingais rezultatais. Abiejų reiškinų atveju X kalbos vienetai perkeliama į Y kalbos vienetus, tačiau kodų kaitos atveju tie vienetai perkeliama su savo taisyklėmis, o kodų maišymo atveju jokių taisyklių nesama (Ibid). Kodų kaita vyksta tarp atskirų sakinių, sintaksinių konstrukcijų sudėtiniame sakinyje arba frazių vientisiniame sakinyje; susijusi su temos ir/arba adresato kaita, ir pokalbio dalyviai ją pastebi bei suvokia. Kodų maišymas vyksta paprastuose kalbiniuose vienetuose, neturi funkcinės reikšmės ir vyksta nesąmoningai¹⁵ (Auer, 1999: 309–311; Guerini, 2006: 83, cit. iš Głuszkowski 2015: 265). Pastarasis teiginys prieštarauja įprastai kodų maišymo sampratai, kadangi asmuo paprastai maišo kalbas sąmoningai, pvz., sveikinimosi, atsisveikinimo ir kt. formos, tokios kaip *Hi, Hola, Au revoir, you know* ir pan. gali būti kodų maišymo atvejais, kai kalbėtojas, norėdamas išsiskirti, bet galbūt neturėdamas pakankamos užsienio kalbos kompetencijos, vartoja tipiškiausias tos kalbos frazes. Numanu, kad šiuo požiūriu ribos tarp kodų kaitos ir kodų maišymo nėra griežtos, kadangi tiek vienu, tiek kitu atveju vartojamų kalbų funkcijos yra apibrėžtos; kalbiniai kodai gali atlikti referentinę, tapatybinę ir kt. funkcijas.

Kodų kaitos, kaip vien dvikalbystei būdingo fenomeno, sąvoka buvo išplėtotą XX a. pabaigoje. Viena žinomiausių kodų kaitos tyrėjų Myers-Scotton (1995: 4) aptariamą reiškinį pradėjo aiškinti kaip dvikalbių arba daugiakalbių individų formų pasirinkimą iš įterpiamos kalbos/kalbų į pagrindinę (matricos) kalbą viename pokalbyje. Tai reiškia, kad viena kalba yra dominuojanti pokalbyje, tuo metu, kai kitos kalbos atlieka mažesnę vaidmenį. Tiek dvikalbiai, tiek daugiakalbiai asmenys, vadovaudamiesi bendradarbiavimo principu, iš savo turimo kalbinio repertuaro pasirenka kodus bendravimui, nustato tų kalbų poziciją. Socialinės motyvacijos pagrindu Myers-Scotton sukurtas Žymėtumo modelis (ang. *Markedness Model*) skiria nežymėtą (socialinių bei situacinių

15 Kodų kaita bendrąja prasme gali būti apibūdinama kaip „geras kalbos pakeitimas“, o kodų maišymas – „blogas kalbos pakeitimas“ (Kielhöfer, 1987:147, cit. iš Rotaetxe Amusatagi, 1999:60).

požymių prognozuojama) ir žymėtą (neprognozuojama, priklausomą nuo kalbėtojo ir kalbėtojo santykio su kitais pokalbio dalyviais) kalbos pasirinkimą įvairiose kalbinėse situacijose. Taigi kodų kaita įgauna socialinę reikšmę, atsižvelgiant tiek į pačią situaciją, tiek į kitus veiksnius, apibrėžiančius pokalbio dalyvių supratimą apie kalbos pasirinkimo įtaką tarpusavio santykiams.

Kiti mokslininkai (Van der Walt, Mabule, 2001, cit iš Mabule, 2015: 345) papildė minėtą apibrėžtį, kodų kaitą suvokdami kaip natūralų reiškinių dvikalbėse ir daugiakalbėse bendruomenėse, kaip kalbos dinamiškumo požymį, kai asmenys kuria diskursą savo reikmėms patenkinti. Tai rodo aukštą kognityvinės ir afektinės kontrolės lygį vienu metu vartojamų skirtingų kalbų gramatinių, sintaksinių ir leksinių elementų atžvilgiu (Mabule, 2015: 345). Minėtas diskurso kūrimas kodų kaitos pagrindu leidžia manyti, kad tokiu būdu konstruojamas žmonių identitetas, jų noras išsiskirti, parodyti savo gebėjimą operuoti turimais kalbiniais ištekliais visiems komunikaciniams tikslams pasiekti.

Dar vienas reikšmingas aspektas yra kodų kaitos tyrimų lauko aprėptis. Kodų kaitos tyrimai remiasi sakytiniu diskursu, tačiau atrodo, kad šis kalbinis bruožas neapsiriboja kalbėjimu (Rahim, Haroon, 2003: 159). Tokio pobūdžio tyrimų rašytiniame diskurse pasitaiko retai (Jacobson, 1998), keli jų apima oficialų rašymą (pvz., Wong, 1994, McClure, 1998). Kaip teigia R. Jakobsonas (1998), kodų kaita rašytiniame diskurse reikalauja, jog kalba, kuri rašančiajam nėra gimtoji, turi būti įterpta į jo gimtąją kalbą parašytą sakinį arba atvirkščiai (Ibid, 160). Pastebima, kad šiuo požiūriu kodų kaita rašytiniame ir sakytiniame diskurse atlieka panašų vaidmenį, kadangi tam, kad komunikacija įvyktų sėkmingai, tiek adresantas, tiek adresatas turi rasti abiem suprantamas kalbines priemones. Šiame darbe susitelkiama į elektroninį diskursą, kaip dar vieną, savitą kalbos reikšimosi formą, kurioje kodų kaita pasireiškia įvairiausiais būdais bei tikslais (žr. 1.3 skyrių).

A. Backus (2005: 307) taip pat pritaria teiginiui, kad kodų kaita nurodo bet kokio diskurso tipą, kuriame greta vartojami žodžiai atsiranda iš skirtingų kalbinių sistemų. Numanu, kad šiuo atveju, t. y. kalbant apie diskursą, tikrai neapsiribojama sakytine kalba ir ne vien tik pačiu tekstu, tačiau turima omenyje visą kontekstą: pokalbio dalyvius, temą, situacijos formalumo laipsnį, kuriama aplinką ir pan. Tokiu būdu kodų kaita perauga į socialinį reiškinį, kalbos pasirinkimą. Pasak tyrėjų (plg. Gumperz, 1982, Auer, 1984, Li Wei, 1998, Giles et al, 1987, Mendoza-Denton, Osborne, 2010, Nilep, 2010, Holmes, 2013), reikia daugiau dėmesio skirti socialiniams, situaciniams ir kontekstiniams veiksniams. Kodų kaita dažnai koduoja socialines grupes dvikalbėse ir daugiakalbėse bendruomenėse. Šis reiškinys ne tik atspindi socialines situacijas, bet taip pat yra priemonė, padedanti tas situacijas kurti (Auer, 1998). Kaip teigia K. Rotaetxe Amusatagi (1999: 59), kodų kaitos fenomenas priklauso socialiniam kalbų vartojimui, t. y. jis pasitelkiamas vieno arba

kelių pašnekovų tame pačiame diskurse. Žmonės dažnai kodus keičia domene arba socialinėje situacijoje. Tokio pobūdžio kaitą lengva paaiškinti tuo metu, kai vyksta akivaizdūs pokyčiai situacijoje: naujas pašnekovas, nauja tema, bendra patirtis. Šiuo atveju kodų kaita tampa esmine santykių palaikymo forma.

Tęsiant mintį apie socialinę kodų kaitos vertę, pasakytina, jog šveicarų tyrėja R. Franceschini (1998) susitelkė į aptariamojo fenomeno prototipinio vartotojo portretą. Mokslininkės nuomone, tipiškas kodų kaitos vartotojas gali būti apibūdinamas šiomis individualiomis bei socialinėmis savybėmis (Auer, 2013: 53):

- **jaunas žmogus.** Daroma prielaida, kad jauniems žmonėms dažnai svarbu išsiskirti, pažinti pasaulį, todėl jie labiau linkę prie kalbinės įvairovės;
- **asmuo, priklausantis etninei mažumai,** kurio gimtoji kalba skiriasi nuo aplinkos kalbos. Jis neišvengiamai turi pasitelkti skirtingus kodus skirtingose situacijose, ypač kai trūksta kalbinės kompetencijos;
- **žemesnės socialinės klasės individas.** Manytina, kad žemesnei socialinei klasei būdinga keisti kodus artimiausioje aplinkoje, taip parodant kalbėjimo išskirtinumą;
- **glaudžiai susijęs su tautiniu identitetu.** Šį požymį galima sieti su tautine asmens tapatybe, kai vartodamas gimtąją (arba valstybinę) kalbą žmogus priskiria save konkrečiai tautinei bendruomenei ir tą bendruomenę palankiai vertina;
- **supamas daugiakalbės aplinkos.** Kalbos vartotojas, gyvendamas kelių kalbų apsuptyje, savaime gali jų išmokti ir jas vartoti priklausomai nuo situacijos, pokalbio dalyvių, asmeninių priežasčių.

Numanu, kad realios kodų kaitos vartosenos požiūriu Franceschini teorija pasitvirtina. Šio darbo tiriamojame dalyje analizuojami feisbuko įrašai bei komentarai priklauso asmenims, kuriems tikrai būdingos trys iš penkių tyrėjos nurodytų charakteristikų. Pirmiausia tie asmenys yra jauni žmonės, antra, tai – etninės mažumos, trečia – jie veikiami daugiakalbės aplinkos. Dėl duomenų trūkumo kiti du bruožai nėra aiškiai pastebimi.

Apibendrinant šį skyrių, pasakytina, kad kodų kaitos sąvoka paprastai aiškinama, atsižvelgiant į formalius kriterijus: vienas pokalbis, neadaptuotų kitos kalbos elementų pavartojimas. Tačiau sociolingvistiniu požiūriu ši sąvoka yra suvokiama daug plačiau. Kodų kaita – įprastas dvikalbių, daugiakalbių žmonių elgesys, kurį nulemia tokie veiksniai, kaip pašnekovas, tema, emocijos, situacija. Nevienodos ir plačios šio kalbinio reiškinių apibrėžtys suponuoja, kad kodų kaita iš dalies

gali būti tapati kalbos pasirinkimui. Kalbos pasirinkimas apskritai apima labai platų kontekstą, sričių, diskursų įvairovę, su kuria susiduriama dvikalbėse ir daugiakalbėse bendruomenėse (plg. Holmes, 2013: 23). Kodų kaitos atveju išskiriamas individo kalbinis repertuaras, konkreti sritis arba diskursas, kuriuose kelios kalbos vartojamos viena šalia kitos. Galima daryti prielaidą, kad tuo metu kalbėtojai savaime iškyla kodo pasirinkimo klausimas, lemiamas išorinių ir vidinių aplinkybių, būtent todėl vienas dalykas negali būti visiškai atskirtas nuo kito. Ne visuomet kodų kaita akcentuojama vieno pokalbio epizode, dažnai ji apima vieną situaciją arba konkrečią sritį. Manytina, kad kodų kaitą galima paaiškinti kaip įprastą, natūralų kalbinį reiškinių diskurse, kai (ne)sąmoningai pereinama iš vienos kalbos į kitą, ir kartu palaikomas (arba nutraukiamas) pokalbis bei pokalbio dalyvių tarpusavio santykiai. Kitame skyriuje bus plačiau aptariamos priežastys, lemiančios kalbinių kodų pasirinkimą, ir labiau bus gilinamasi į socialinius veiksnius.

1.2.2. SKIRTINGŲ KODŲ VARTOJIMO PRIEŽASTYS

Tam, kad būtų atsakyta į klausimą, kodėl apskritai linkstama keisti kalbas pokalbyje, pirmiausia reikėtų aptarti tyrėjos L. Malik (1994) išskirtas 10 priežasčių, dėl kurių kodų kaita vyksta komunikacijoje.

1. **Laisvumo trūkumas** (ang. *lack of facility*). Dvikalbiai/daugiakalbiai asmenys, nežinodami kurio nors žodžio X kalba, pasitelkia Y kalbos žodyną jam išreikšti; tai ypač būdinga kultūrinėms realijoms nusakyti, pvz., anglų kalbos sąvoka *social drinker* (lie. ‘socialinis girtuoklis’) neturi atitikmens malajų kalboje dėl alkoholio vartojimo draudimo islamo kultūroje. Tokioje bendruomenėje ši frazė yra tiesiogiai skolinama.
2. **Registro trūkumas** (ang. *lack of register*). Dėl kompetencijos stokos arba žodžio nežinojimo kita kalba asmenys vartoja frazes kitomis kalbomis, jų neverdamsi. Pasak Andersono (2006), tam tikros frazės gali geriau skambėti K2, negu K1, pvz., ispanų kalbos sakinyje *La clase de hoy fue „way overt head“* (lie. ‘Šiandienos paskaita buvo beprotiška’). Anglų kalboje pasakymas *way overt head* reiškia ‘už mano supratimo ribų’, tačiau originalo kalba jis gali skambėti tiksliau bei išlaikyti reikšminį pasakymo krūvį.
3. **Kalbančiojo bendravimo būdas** (ang. *mood of the speaker*). Jausmų veikiamas kalbėtojas tam tikroje diskurso dalyje (pvz., apsidžiaugęs, nustebęs, laimingas, išsigandęs ir pan.) nuolat gali vartoti kitą kalbą (Crystal, 1987).

4. **Tam tikro dalyko akcentavimas** (ang. *to emphasize a point*). Skirtingų kalbų vartojimą gali lemti tai, kad kalbėtojas nori pabrėžti jausmus konkrečiam asmeniui arba pakartoti tą pačią informaciją, siekdamas veiksmingesnio temos supratimo iš adresato pusės.
5. **Įprasta patirtis** (ang. *habitual experience*). Kodų kaita vyksta spontaniškai įterpiant į pokalbį nusistovėjusias frazes, atliekančias diskurso žymeklių funkciją, pvz., ispaniškas *oye* (lie. ‚klausyk‘) arba *pero* (lie. ‚bet‘) (Malik, 1994).
6. **Semantinis reikšmingumas** (ang. *semantic significance*). Kodų kaita dažnai gali būti pasitelkiama kalbėtojo požiūriui, komunikacinėms intencijoms ir emocijoms žymėti, kalbinei bei socialinei informacijai išreikšti (Gal, 1979).
7. **Tapatinimosi su grupe raiška** (ang. *to show identity with a group*). Asmuo, pavartodamas grupės kalbinį kodą, tapatinasi su ta bendruomene, tačiau bendravimui reikalingas grįžtamasis ryšys, t. y. grupė irgi turi pasitelkti kodų kaitą ir užmegzti ryšį su asmeniu (Crystal, 1987).
8. **Kreipimasis į skirtingą auditoriją** (ang. *to adress a different audience*). Kodų kaita taikoma kaip sveikinimosi diskurso dalis, pvz., taip gali būti pripažįstamas naujas komunikacijos akto dalyvis, tos pačios arba kitos kalbos kontekste.
9. **Pragmatinės priežastys** (ang. *pragmatic reasons*). Kalbėtojai gali keisti kodus siekdami atkreipti dėmesį į pokalbio kontekstą, pvz., pokalbyje apie dietą kalbėtojas gali vartoti K1 asmeniniams jausmams nusakyti, o K2 – gydytojo patarimams (referentiniam kontekstui) pabrėžti (Holmes, 2001).
10. **Siekis patraukti dėmesį** (ang. *to attract attention*). Pavyzdžiui, Indijoje anglų žiniasklaidoje esama hindi arba kitų Indijos kalbų žodyno skaitytojų dėmesiui patraukti.
(cit. iš Ismail Azlan, Narasuman, 2013: 459-461)

Daroma prielaida, kad visos Malik išvardytos kodų kaitos atsiradimo priežastys būdingos įvairiems kontekstams, bendraujant tiek su artimais, tiek su mažiau pažįstamais asmenimis. Minėtos priežastys vėliau integruojamos į Appelo ir Muyskeno sukurtą kodų kaitos funkcijų sistemą (Wai Fong, 2011). Kituose skyriuose bus detalie aptariami trys kodų kaitos tipai pagal struktūrą bei šešios minėtų mokslininkų skiriamos kodų kaitos funkcijos komunikacijoje.

1.2.3. KODŲ KAITOS TIPAI

Kodų kaitos tipai, skirtingai negu kodų kaitos funkcijos, pirmiausia nurodo formalius dalykus, t. y. skirtingų kalbų elementų pasiskirstymą komunikacijos metu. Pasakytina, kad kodų kaitos tipai – tai dvikalbio arba daugiakalbio pokalbio konstravimo būdai. Šiame skyriuje bus aptariami trys tyrėjos Poplack (1980) skiriami kodų kaitos tipai:

1. **Kodų kaita sakinio viduryje** (ang. *intra-sentential code-switching*), dažnai vadinama kodų maišymu¹⁶, vyksta sakinio viduryje (Appel, Muysken, 2006: 118). Gali apimti tiek vieną, tiek daugiau kitos kalbos leksinius vienetus, įterpiamus į sakinį, pvz., *I started acting real curiosa*¹⁷, kai į anglišką sakinį įterpiamas ispanų kalbos žodis. Kitas pavyzdys – *sveikinimai, advokatša!/Minutočku, dar tik pamoshcnik. ačiū*¹⁸ (lietuvių kalba pasakymuose kaitaliojama su rusų kalba). Šis kodų kaitos tipas laikomas intymaus dvikalbių/daugiakalbių žmonių tarpusavio pokalbio reiškiniu.
2. **Kodų kaita tarp sakinių** (ang. *inter-sentential code-switching*). Šios kodų kaitos atveju skirtingi kalbiniai kodai vartojami tarp sakinių, t. y. vienas sakinyje vartojamas viena kalba, kitas – kita, pvz., *Krasawica/Ačiū, mano brangioji* (viename sakinyje vartojama rusų, kitame – lietuvių kalba). Numanu, kad dažniausiai šis kodų kaitos tipas gali būti siejamas su emocine kalbėtojo raiška, kur kalbos pasirinkimą lemia afektiniai veiksniai.
3. **Diskurso žymeklių kaita** (ang. *tag-switching*). Diskurso žymeklių kaitą apima šaukiamųjų, dažnai vartojamų arba skliaustuose pateikiamų kitos kalbos žodžių įterpimas į sakinį. Tyrėja Poplack (1980) šį kodų kaitos tipą dar kitaip vadina simboliu kaita, apibūdinama kaip dvikalbė sakinio viena kalba prigimtis (Appel, Muysken, 2005: 118), pvz., į sakinio *Oye, when...* pradžią įterpiamas diskurso žymeklis *Oye* (lie. ‘klausyk’) – ryškus minėto kodų kaitos tipo atvejis¹⁹.

16 Šis teiginys gali kelti abejonių, kadangi maišydamas kodus kalbos vartotojai gali taip pat vartoti visą sakinį, kurį žino ta kalba, kaip išminktą frazę arba citatą.

17 Lie. ‚Pradedu veikti tikrai įdomiai‘.

18 Keli pavyzdžiai imami iš tiriamosios medžiagos.

19 Ne visuomet lengva atskirti skirtingus kodų kaitos tipus. Tam tikri kitos kalbos įterpiniai, pvz., ispaniškas *y luego* (lie. ‘o vėliau’) tekste gali būti suvokiamas kaip diskurso žymeklis arba taip pat kaip intymaus pokalbio išraiška (kodų kaita sakinio viduryje) (Ibid).

1.2.4. KODŲ KAITOS FUNKCIJOS

Kitaip negu ankstesniame skyriuje aptarti kodų kaitos tipai, kodų kaitos funkcijos referuoja į semantinį skirtingų kalbų vartojimo krūvį. Jos leidžia nustatyti pokalbio dalyvių kalbinio kodo pasirinkimo motyvaciją, jų taikymo diskurse intenciją. Tyrėjai Blomas ir Gumperzas (1972) funkcinio požiūriu buvo išskyrę situacinę bei metaforinę kodų kaitą. Situacinė kodų kaita vyksta, kai kalbinių kodų pasirinkimą nulemia situacijos. Metaforinė kodų kaita, priešingai, nėra susijusi su situacijos kaita, tačiau indeksiškai gali atskleisti socialines kalbų reikšmes konkrečiose situacijose, pavyzdžiui, kitos kalbos įterpimais atsiskiriama nuo pokalbyje minimų žmonių ir jų aplinkos (Mendoza-Denton, Osborne, 2010: 117–118). Toliau pateikiamos šešios Appelo ir Muyskeno kodų kaitos funkcijos iš esmės suskaido minėtą klasifikaciją, apimdamos tiek situaciją, komunikacinę tikslą, tiek kalbėtoją ir kalbėtojo santykį su pašnekovu. Remiantis šia taksonomija antrojoje darbo dalyje bus analizuojama sukaupta tiriamoji medžiaga, todėl svarbu susipažinti su esminiais šių funkcijų aspektais, skiriančiais jas vieną nuo kitos.

1. Referentinė funkcija

Teigiama, kad referentinė funkcija pripažįstama labiausiai sąmoninga kodų kaita. Pasak Appelo ir Muyskeno (2005: 118), referentinė kodų kaitos funkcija dažnai pasitelkiama tais atvejais, kai trūksta vienos kalbos žinių arba laisvumo konkrečiam dalykui nusakyti. Kaip buvo minėta 1.2.2. skyriuje, konkretus žodis iš vienos iš vartojamų kalbų semantine prasme gali būti tinkamesnis tam tikram conceptui aptarti. Labai dažnai minėta funkcija pasitelkiama keičiant temą, kadangi tam tikras temas lengviau aptarti viena, o ne kita kalba. Pavyzdžiui, Tanzanijos, Indonezijos ir kt. šalių studentams gali būti lengviau aptarinėti mokomuosius dalykus anglų kalba, kuria jiems yra dėstomi, negu savo gimtąja (Holmes, 2013: 9). Svarbų vaidmenį referentinė funkcija atlieka medijose – radijo, televizijos žiniuose, skirtose migrantų grupėms. Paprastai vartojama mažumos kalba, tačiau dažnai pasitaiko šalyje dominuojančios kalbos įterpimų, referuojančių į specifinius gyvenamosios šalies bendruomenės dalykus (Appel, Muysken, 2006: 118). Šios kodų kaitos funkcijos pasirinkimo motyvaciją galima paaiškinti tuo, kad asmenims svarbu aiškiai perteikti informaciją, padaryti taip, kad pranešimas būtų prieinamas visiems pašnekovams.

2. Valdomoji funkcija

Valdomąją kodų kaitos funkciją taip pat galima suvokti kaip sąmoningą kalbinio kodo pasirinkimą, kadangi šiuo atveju atsižvelgiama į adresatą, jo kalbinę kompetenciją. Valdamosios kodų kaitos funkcijos esmė – pradėti pokalbį su nauju pašnekovu (žr. 1.2.2. skyrių). Tokia nuoroda į klausytoją gali pasireikšti skirtingais būdais. Vienu atveju asmuo yra išskiriamas, neįtraukiamas į pokalbį, vykstantį ne jo kalba. Kitu atveju pašnekovas gali įsitraukti į pokalbį, jeigu interakcija vyksta jo kalba²⁰. Pavyzdžiui, daugybė tėvų, stengdamiesi, kad jų vaikai nesuprastų, kas buvo pasakyta, vartoja užsienio kalbą. Kai ši strategija dažnai pasitelkiama, vaikai išmoksta užsienio kalbos arba, norėdami atsiskirti nuo tėvų, kuria savo kalbos variantą (Appel, Muysken, 2005: 119). Iš šių pavyzdžių spėjama, kad valdomoji funkcija yra labai specifinė. Vienu atveju, pavartodami kitą kalbą, asmenys išreiškia pagarbų santykį, solidarumą su pašnekovu, bet ne visuomet kitos negu adresato kalbos pavartojimas gali būti traktuojamas kaip kalbančiojo noras nutraukti bendravimą. Dažnai tai siejama su kalbine tapatybe, įvairiais individualiais, emociniais veiksniais, pereinančiais į kitas – tapatybinę ir metaforinę – kodų kaitos funkcijas.

3. Tapatybinė funkcija

Tapatybinę funkciją²¹ galima laikyti stilistine pokalbio kūrimo priemone, kai kalbančiųjų individualumas, jų asmenybės kūrimas yra svarbiau negu aptariama tema ir adresatas. Ši kodų kaitos funkcija pasitelkiama tuo metu, kai kalbėtojai, vartodami dvi ar daugiau kalbų tame pačiame diskurse, išryškina savo mišrią, daugiakalbę tapatybę. Pavyzdžiui, tyrėjos Poplack (1980) tyrimo duomenimis, tokiu būdu bendrauja Niujorko puertorikiečiai. Dvikalbių asmenų interakcijoje anglų ir ispanų kalbos susipina, ir toks kodų kaitos gausus pokalbis atitinka jų kalbėjimo būdą. Rickberg (2006) tyrimas atskleidė, kad minėta funkcija gali būti pasitelkiama virtualioje erdvėje, kai kalbama apie dirbtines, susikurtas tapatybes. Taip pat ši funkcija aptinkama pasisveikinimuose, atsisveikinimuose, linkėjimuose, nurodymuose. Iš kalbėtojo perspektyvos tokie kodų kaitos atvejai

20 Ši prielaida glaudžiai siejama su mokslininko Gileso ir kt. (1987) išplėtotą akomodacijos teorija, kai kalbos vartotojai, tam tikrose situacijose siekdami sutarimo, prisiderina prie pašnekovo kalbos, kalbinės atmainos arba stiliaus. (konvergencija) arba dėl tam tikrų priežasčių (kalbinės kompetencijos trūkumo, socialinės tapatybės raiškos ir pan.) neprisiderina (divergencija) (Holmes, 2013:246)

21 Darbe atsisakyta vartoti Appelo ir Muyskeno termino *ekspresinė funkcija*, kuri lietuvių kalboje savo apibrėžimu labiau siejama su jausmais negu su tapatybės raiška.

vertinami palankiai, kadangi asmenys per vartojamas kalbas neslepia savo tautinės, kalbinės ir kt. tapatybių, tačiau stengiasi jas dar labiau akcentuoti.

4. Metaforinė funkcija

Dažnai kodų kaitos vartojimas nurodo taip pat stiliaus arba tono kaitą pokalbyje. Šiuo požiūriu išsiskiria metaforinė funkcija²² (žr. Blomą ir Gumperzą (1972)). Dvikalbiai, daugiakalbiai asmenys šią funkciją pasitelkia norėdami pabrėžti, intensifikuoti tam tikrą pokalbio dalį, įterpti komentarą skliaustuose (Rickberg, 2006: 50). Dažnai ji aptinkama netiesioginėje kalboje, citatose, nurodant kito pobūdžio diskursą, taip pat juokeliuose, kai norima pabrėžti juokingą situacijos pusę, pvz., ispanų pasakyme įterpiama citata iš angliško filmo: *los internacionales llegaron a torre... Now let the hunger games begin!*²³ (Ibid, 51). Šią funkciją galima interpretuoti kaip kalbėtojo norą išsiskirti, suteikti savo pasakymams naujos prasmės, kitokio požiūrio į aptariamus dalykus.

5. Metalingvistinė funkcija

Daroma prielaida, kad aptariama funkcija pirmiausia gali būti siejama su kalbančiųjų vartojamų kalbų keliamomis asociacijomis. Metalingvistinė kodų kaitos funkcija visų pirma yra paremta tiesioginiais arba netiesioginiais komentarais apie į pokalbį įtrauktas kalbas arba nepažįstamo žodžio reikšmės pabrėžimu kitos kalbos žodžiais (kabutėse arba skliaustuose). Pavyzdžiui, kalbos vartotojas, siekdamas sukelti įspūdį savo pašnekovams, keičia skirtingas kalbas, arba aiškina tokių kultūrinių dalykų, kaip Kūčios, reikšmę:

*Celebrating Noche Buena, "Christmas Eve" puertorican style. Arroz con gandules, jamon, pavo y pasteles*²⁴. (Rickberg, 2006: 54)

Metalingvistinė funkcija dažnai pasitelkiama viešuose domenuose: rinkodaroje ir pan. (Appel, Muysken, 2005: 119). Aptariamą kodų kaitos funkciją galima būtų paaiškinti kalbų santykiavimu, kai vienas kodas papildo kitą, tokiu būdu atsižvelgiant tiek į informacijos perteikimo svarbą, tiek į tarpusavio santykių palaikymo siekį.

22 Būtina pažymėti, kad Appelas ir Muyskenas savo klasifikacijoje šią kodų kaitos funkciją įvardijo kaip fatinę (ang. *phatic function*). Dėl termino asociacijos su tarpusavio santykių palaikymo funkcija, šiame darbe vartojama metaforinės funkcijos sąvoka, kaip geriausiai atspindinti jos pasitelkimo tikslą daugiakalbiame diskurse.

23 Lie. „Tarptautiniai žaidėjai pasiekė bokštą. Tegul dabar prasideda trokštami žaidimai!“.

24 Lie. „Švenčiant Kūčias, ‘Kalėdų išvakarės‘ puertorikietišku stiliumi. Ryžiai su žirneliais, kumpiu, kalakutienu ir pyragais“.

6. Poetinė funkcija

Ši kodų kaitos funkcija, palyginti su anksčiau aptartomis funkcijomis, yra gana specifinė ir retai pasitelkiama pokalbyje. Kaip teigia Appelas ir Muyskenas (2005: 120), poetinė kodų kaitos funkcija pasireiškia tada, kai diskurse pasirodo žodžių žaismai (juokeliai, kalambūrai) kita kalba. Rickberg papildė šią sampratą, teigdamą, kad poetinė išraiška arba kalambūrų vartojimas reikalauja aukštos kalbinės kompetencijos. Spėjama, kad poetinė kodų kaitos funkcija iš dalies gali būti vadinama pramogine, kadangi taip siekiama pelnyti adresato dėmesį, jį sudominti konkrečiu dalyku, pvz., mama, į trumpą eilėrašį įterpdama žodžius kita kalba, nori pralinksinti mažą dukrelę (Hamin Stapa, Sahabudin Khan, 2016: 192).

Apibendrinant visas šešias komunikacijoje pasitaikančias kodų kaitos funkcijas, reikėtų pasakyti, kad kiekviena jų turi savo specifiką, skirtingus tikslus, nors kai kuriais atvejais jų raiška gali sutapti, turint omenyje kodų kaitos tipus. Tą galima iliustruoti lentele:

2 lentelė. *Kodų kaitos funkcijos ir jų komunikacinis tikslas.*

Kodų kaitos funkcija	Tikslas	Sąveika su kodų kaitos tipais
Referentinė	tikslus informacijos, minčių perteikimas	kodų kaita tarp sakinių/sakinio viduryje
Valdomoji	adresato (ne) išskyrimas	kodų kaita tarp sakinių
Tapatybinė	tapatybės raiška	kodų kaita tarp sakinių/sakinio viduryje
Metaforinė	pokalbio dalies pabrėžimas, intensifikavimas;	kodų kaita tarp sakinių/sakinio viduryje, diskurso žymeklių kaita
Metalingvistinė	žodžio reikšmės pabrėžimas, aiškinimas kitomis kalbomis	kodų kaita tarp sakinių/sakinio viduryje, diskurso žymeklių kaita
Poetinė	adresato dėmesio pritraukimas	kodų kaita tarp sakinių/sakinio viduryje

2 lentelėje matyti, kad pasitelkiant konkrečias kodų kaitos funkcijas (referentinę, metaforinę, metalingvistinę) pirmiausia atsižvelgiama į pranešimo perteikimo veiksmingumą. Tapatybinei funkcijai svarbus pats kalbėtojas, jo siekis tapatintis su kalbine, tautine ir kt. bendruomenėmis, vartojant kitas kalbas. Valdomoji, metalingvistinė bei poetinė funkcijos orientuotos į adresatą, kai

kalbantysis, keisdamas kalbinius kodus, bando prisiderinti arba, atvirkščiai, atsiskirti nuo adresato, sukelti jam įspūdį. Kiekviena aptarta funkcija pasižymi savo struktūra; dažniausiai kodų kaita tokiais atvejais vyksta sakinio viduryje arba tarp sakinių. Valdomosios funkcijos raiška neapsiriboja sakiniu, paprastai kreipiantis į kitą asmenį kodas keičiamas viso teksto lygmeniu (kaip, iš dalies, gali vykti ir referentinės bei tapatybinės funkcijos atvejais).

Kitas skyrius bus skirtas internetinei komunikacijai aptarti, kur didelis dėmesys bus nukreiptas būtent į feisbuko erdvėje vykstantį diskursą ir ten pasireiškiančius kodų kaitos atvejus.

1.3. ELEKTRONINIS DISKURSAS

1.3.1. INTERNETINĖ KOMUNIKACIJA

Šio magistro darbo tiriamoji medžiaga buvo renkama iš virtualiosios, feisbuko, erdvės, todėl teorinės dalies pabaigoje svarbu apžvelgti esminius šios srities dalykus ir kartu susitelkti į svarbiausius elektroninio diskurso bruožus. Šiame skyriuje labiausiai bus atsižvelgiama būtent į internetu vykstančią komunikaciją ir jos raiškos būdus.

Pastaruoju metu diskurso samprata neapsiriboja vien tik sakytine ir rašytine kalba. Komunikacija persikėlė į elektroninę, virtualią erdvę, kur kalbos vartotojai irgi paklūsta įvairioms bendravimo taisyklėms. Kaip teigia R. Miliūnaitė (2009: 36), kalba, vartojama internetu, yra laisvesnio bendravimo reikmėms vartojama kalba. Spėjama, kad tokio pobūdžio diskursui būdingas tiek formalusis, viešajai vartosenai pritaikytas bendravimas (straipsnių, pranešimų, atsiliepimų rašymas, elektroniniai laišakai ir kt.), tiek neformalusis, privatesnis tarpusavio bendravimas (žinutės su jausmaženkliais, slengu, kitomis nestandartizuotomis formomis ir pan.). Šiuolaikinė internetinė komunikacija, kurią mokslininkas D. Crystalas apibrėžė kaip *Netspeak* (lie. 'interneto kalba'), sukūrė vadinamąją „skaitmeninę kartą“, subūrė (daugiausia jaunimo) bendruomenę, sugebančią greitai prisitaikyti prie naujos „elektroninės mados“, taip išsprendžiant daugelį kasdienių rūpesčių, susijusių su informacijos paieška bei jos dalijimusi, tarpasmeniniu bendravimu ir pan. Maždaug apie tūkstantis milijonų žmonių visame pasaulyje prieigą prie interneto laiko gyvenimo poreikiu ir jau neįsivaizduoja savo būties be „interneto deguonies“ (García Teske, 2010).

Pasak Crystalo (2004: 28), internetinė komunikacija, kaip komunikacinė forma, įdomi tuo, kad joje pasitelkiama savybes, būdingas tiek šnekamajai, tiek rašomajai kalbai. Joje taip pat esama įvairių diskurso rūšių, įvairovių, stilistiniu požiūriu beveik nesikeičiančių. Galima teigti, kad internetinė komunikacija neretai gali keisti ne tik pasaulėžiūrą, bet ir pačią kalbą, kadangi kartu su

naujųjų technologijų ir interneto revoliucija ateina poreikis kuo aiškiau ir glausčiau išreikšti mintis. Žodžių trumpinimas, jausmaženklų, didžiųjų raidžių vartojimas ir rašybos bei skyrybos taisyklių nepaisymas tapo įprastu reiškiniu elektroniniame diskurse, į kurį galima būtų žiūrėti atlidžiai. Bet kokių atveju, tai netrukdo tokio tipo komunikavimo prestižui, kadangi viskas visada priklauso nuo individo, t. y. vartotojo pasirinkimo.

Galima daryti prielaidą, kad viena iš pagrindinių interneto funkcijų yra komunikacija. Bendraujant tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai, t. y. virtualioje erdvėje, socialiniuose tinkluose, atliekama labai daug veiksmų, išpildomi bet kokie vartotojo lūkesčiai, ir būtent tai leidžia patvirtinti naujųjų technologijų efektyvumą. Kitame skyriuje bus atskirai aptariamas feisbuko diskursas, kuris, kaip bus matyti, turi savitų ypatumų, jungiančių ir skiriančių jį nuo kitų panašių tinklalapių diskurso.

1.3.2. FEISBUKO DISKURSAS

Ankstesniame skyriuje minėta internetinė komunikacija gali būti apibrėžiama socialinių tinklų rėmuose. Socialinis tinklas apskritai gali būti suvokiamas kaip paslauga, leidžianti asmenims kurti viešą arba pusiau viešą paskyrą ribotoje sistemoje, sudaryti kitų vartotojų, su kuriais palaikomas bendras ryšys, sąrašą, ir pamatyti bei peržiūrėti tų vartotojų ryšius sistemoje (Rickberg, 2012: 32). Kitais žodžiais tariant, socialiniai tinklai – virtualus tarpusavio ryšio, komunikacijos kūrimo būdas, kai asmenys, turėdami nuosavą internetinę erdvę, dalinasi ja su kitais vartotojais, ir taip pat turi prieigą prie kitų žmonių paskyrų.

Daroma prielaida, kad feisbuko atveju komunikacijos spektras tikrai yra labai platus. Vartotojai visų pirma dalinasi aktualia informacija, skelbia įrašus įvairiomis temomis, komentuoja, kelia asmenines nuotraukas, vaizdo įrašus, kuria virtualias pokalbių grupes ir bendradarbiauja tarpusavyje. Kaip buvo pastebėjusi Rickberg (2006: 32), feisbukas atlieka dvi svarbiausias funkcijas: stebėjimo ir komunikacinę. Stebėjimo funkciją pasitelkiama, kai norima sužinoti, ką veikia virtualūs draugai, ką galvoja ir kokį įvaizdį kuria. Komunikacinė funkcija tuo tarpu pasireiškia asmeninėmis žinutėmis, asmeninių būsenos atnaujinimų komentarais ir galimybe gauti bendrą informaciją ant sienos. Visa feisbuko komunikacija – pranešimai, komentarai ir būsenos atnaujinimai – gali būti skelbiami tiek sinchroniškai (tuo pačiu metu), tiek asinchroniškai (skirtingu metu). Taip pat, tyrėjos nuomone, turbūt reprezentatyviausiu feisbuko bruožu, skiriančiu šį tinklalapį nuo kitų socialinių tinklų, galima laikyti grafinę vartotojų požiūrio į pateikiamą informaciją reprezentaciją: ženklus „Patinka“, „Labai patinka“ ir kt. Priduriama, kad tokio pobūdžio ženklai gali būti suvokiami kaip socialinio tinklo vartotojų pirmasis įspūdis, atsako į

draugo, sekamų žmonių publikacijas išraiška, kuri dažnai papildoma atitinkamais komentarais, taip pat galinčiais sulaukti įvairių reakcijų. Feisbuko įrašai apima tiek asmeninę, tiek viešąją informaciją, pastaruoju atveju vartotojai nurodo temos aktualumą, reikšmingumą. Kai kurie įrašai ir komentarai gali būti skelbiami viešai, kai kurie – privačiai, skirti siauram vartotojų ratui, priklausomai nuo informacijos pobūdžio ir individo prieigos prie savo paskyros suteikimo kitiems vartotojams.

Teigiama, kad feisbuko, kaip ir kitų socialinių tinklų, erdvė yra atvira daugiakalbystei. Tai dar vienas kalbinio elgesio atspindys, kai asmenys įvairiais būdais pabrėžia savo tapatybę, savo individualų santykį su mokomomis kalbomis. Kitame skyriuje bus plačiau aptarta, kaip feisbuke funkcionuoja kodų kaitos reiškinys.

1.3.3. KODŲ KAITA IR FEISBUKAS

Kaip jau buvo minėta 1.2.1 skyriuje, kodų kaita siejama su bet kokio diskurso tipu (žr. Backų, 2005), todėl logiška būtų manyti, kad į šią sampratą taip pat įeina anksčiau aptartas feisbuko diskursas (įrašai ir komentarai), kaip skirtingų domenų rinkinys interneto erdvėje. Tiriamojoje šio darbo dalyje bus matyti, kad aptariamas kalbinis reiškinys asmeninėse paskyrose atlieka skirtingas funkcijas ir pasireiškia skirtingais tikslais, kuriuos lemia įvairūs veiksniai. Šiame, paskutiniame, teorinės dalies skyriuje bus pristatyti aspektai, kuriais gali būti tiriama kodų kaita feisbuke.

Pasak Jakelienės (2018: 2), pastaraisiais metais daug tyrėjų dėmesio sulaukė bendravimas feisbuke ir internetinė komunikacija. Didesnė tyrimų dalis buvo atlikta remiantis etnografinė perspektyva, susitelkiant į mažas žmonių, emigrantų grupes. Daug darbų, nagrinėjančių kodų kaitą internetinėje komunikacijoje, susitelkė į kodų kaitos atvejus, vykstančius tarp mažumos ir gyvenamosios šalies, t. y. aplinkos kalbų. Tokio pobūdžio tyrimų tikslas – išsiaiškinti, kaip kodų kaita siejama su sociokultūriniais dalykais, vartotojų tapatybės kūrimusi bei gimtosios kalbos vaidmeniu minėtose bendruomenėse (Georgakopou, Hinrichs, Devic, lou, cit. iš Rickberg, 2006: 35).

Kodų kaitos tyrimų feisbuko komunikacijoje vis dar atlikta nedaug (žr. įvadą). Šiame skyriuje verta išskirti graikų tyrėją, J. Androutopolousą (2003), kuris tyrė tapatybių kūrimą elektroninėje erdvėje, susitelkė į feisbuke vartojamus įprastus pasakymus (frazologizmus, sveikinimosi formas, slengus ir kt.), atskleidžiančius priskyrimą tam tikrai grupei, socialinį stilių ir tapatybę apskritai. Pasak mokslininko, netgi neturint aukštos kalbinės kompetencijos kita kalba gali būti pasitelkiama kodų kaita, o socialiniai tinklai, daugelis interneto išteklių atskleidžia kalbinį nevienalytiškumą

(Ibid). Galima sutikti su minėtais teiginiais ir pridurti, kad kalbinio kodo pasirinkimas interneto erdvėje dažnai sutampa su kalbos vartotojų mąstymu. Skelbiami įrašai, komentarai, trumposios žinutės – realaus kalbėjimo atitikmuo, savaime nukreipiantis į dviejų arba kelių kalbų tarpusavio ryšį individo atžvilgiu bei tapatybių spektrą.

Feisbuke, lygiai kaip tikrovėje, jungiamasi į atitinkamas etnines bendruomenes. Galima numanyti, kokią vietą kiekviena kalba užima individo gyvenime, koku būdu tie kalbiniai kodai jungiami tarpusavyje. Verta pabrėžti, kad šiuo atveju atsižvelgiama į teorinės dalies pradžioje aptartą teritorinį aspektą – kaip viename dideliame diskurse koegzistuoja gimtoji ir valstybinė, aplinkos ir mažumos kalbos, tarp jų atsirandant užsienio kalboms. Feisbuke, kaip uždaresnėje interneto erdvėje, skirtoje laisvai interakcijai, kodų kaita praktiškai yra neatsiejama nuo savo vartotojų bendravimo priemonė.

Apibendrinant visą teorinę dalį ir esmines šio darbo detales, svarbu dar kartą pabrėžti, kad į kodų kaitą bei jos funkcijas, kurios bus analizuojamos antroje – tiriamojoje – dalyje, bus žiūrima tiek iš formaliosios pusės, atkreipiant dėmesį į dvikalbio arba daugiakalbio diskurso sudarymo principus, tiek iš sociolingvistinės perspektyvos, atsižvelgiant į kalbinio kodo pasirinkimo atvejį priklausomai nuo temos, pašnekovo ir kt. priežasčių.

2. KODŲ KAITOS FUNKCIJOS MERGINŲ IR VAIKINŲ FEISBUKO DISKURSE

2.1. ASMENŲ CHARAKTERISTIKA

Šis skyrius bus skirtas 30 jaunų žmonių charakteristikai pristatyti. 3 lentelėje yra pateikti tokie asmenų duomenys, kaip lytis, amžius, išsilavinimas, gyvenamoji vieta (Vilnius arba Šalčininkų rajono apylinkės), vartojamos kalbos (vietinės ir užsienio kalbos) bei jų kuriami socialiniai vaidmenys feisbuko erdvėje. Šie duomenys svarbūs tyrimui, kadangi leidžia atskleisti tam tikras kodų kaitos vartojimo tendencijas temas, pašnekovo ir kt. atžvilgiais bei konkrečiame kontekste nustatyti vartojamų kalbų atliekamas funkcijas.

Dėl anonimiškumo visi jauni žmonės turi savo koduotes, t. y. kiekvienas jų žymimas atitinkama raide (pagal lytį) ir skaičiumi (pagal amžių), pvz., *M23*, *V23-1* ir pan. Kadangi merginų ir vaikinių amžius dažnai sutampa, jiems atskirti pasitelkiami eilės numeriai, nurodomi koduotės pabaigoje, plg. *V22-1* ir *V22-2*.

Vaikinų ir merginų amžius svyruoja nuo 20 iki 30 m.. Dauguma turi aukštesnįjį arba aukštąjį išsilavinimą, tačiau kai kurie baigę tik vidurinę mokyklą. 8 asmenys jau sukūrė šeimas, kai kurie turi vaikų, todėl jų, kaip žmonių, mamų/vyrų ir tėvų socialiniai vaidmenys iš dalies atsispindi skelbiamuose įrašuose ir komentaruose, vartojant skirtingus kalbinius kodus. Būtina pažymėti, kad dauguma jaunų žmonių tarpusavyje yra pažįstami, geri draugai, buvę bendraklasiai, kaimynai. Feisbuke kai kurie taip pat bendrauja su vyresnio amžiaus žmonėmis, todėl išskiriami jų, kaip buvusių mokinių, socialiniai vaidmenys.

3 lentelė. Iš Šalčininkų r. kilusių jaunų žmonių duomenys.

	Lytis	Amžius (m.) ²⁵	Išsilavinimas	Gyvenamoji vieta	Feisbuke vartojamos kalbos	Socialiniai vaidmenys
1.	M ²⁶	23-1	aukštesnysis	Vilnius	lenkų, lietuvių, rusų	žmona, draugė, bendraklasė, pažįstama.

25 Tiriamųjų amžius nurodytas remiantis 2018 m. duomenimis.

26 M – moteris, V – vyras.

2.	M	28	aukštasis	Vilnius	lenkų, lietuvių, rusų, anglų	draugė, kolegė, giminaitė
3.	M	24-1	aukštasis	Vilnius	lenkų, lietuvių, rusų	žmona, draugė, pažįstama, giminaitė, kurso draugė
4.	M	23-2	aukštasis	Šalčininkų r.	lenkų, lietuvių, rusų	draugė, pažįstama
5.	M	24-2	aukštasis	Vilnius	lenkų, lietuvių, rusų, anglų, prancūzų	draugė, giminaitė
6.	M	24-3	aukštasis	Šalčininkų r.	lenkų, lietuvių, rusų, anglų	draugė, giminaitė
7.	M	25-1	aukštasis.	Šalčininkų r.	lenkų, lietuvių, rusų	draugė, pažįstama, giminaitė, buvusi mokinė
8.	M	23-3	aukštasis	Šalčininkų r.	lenkų, lietuvių, rusų	žmona, draugė, pažįstama, giminaitė
9.	M	30	aukštasis	Šalčininkų r.	lenkų, lietuvių, rusų	kolegė, draugė, pažįstama, giminaitė
10.	M	27	aukštesnysis	Vilnius	lenkų, lietuvių, rusų, anglų	draugė, pažįstama
11.	M	23-4	aukštasis	Šalčininkų r.	lenkų, lietuvių, rusų	žmona, mama, giminaitė, draugė

12.	M	22	vidurinis	Vilnius	lietuvių, rusų	draugė, pažįstama, studentė
13.	M	23-5	aukštasis	Šalčininkų r.	lietuvių, lenkų, rusų	draugė, giminaitė, buvusi auklėtinė
14.	M	25-2	vidurinis	Šalčininkų r.	lietuvių, lenkų, rusų	žmona, mama, draugė
15.	M	25-3	aukštasis	Šalčininkų r.	lietuvių, lenkų, rusų	mama, draugė, giminaitė
16.	V	25-1	vidurinis	Šalčininkų r.	lenkų, lietuvių, rusų, <i>po prostu</i>	draugas, senas pažįstamas, giminaitis, kaimynas, buvęs mokinys, kolega
17.	V	25-2	aukštasis	Šalčininkų r.	lenkų, lietuvių, rusų, <i>po prostu</i>	draugas, kaimynas
18.	V	20-1	aukštesnysis	Vilnius	lenkų, lietuvių, rusų, <i>po prostu</i>	draugas, senas pažįstamas, giminaitis
19.	V	25-3	vidurinis	Vilniaus r.	lenkų, lietuvių, rusų, <i>po prostu</i>	vyras, tėvas, draugas, senas pažįstamas, giminaitis
20.	V	27	vidurinis	Šalčininkų r.	lenkų, lietuvių, rusų, <i>po prostu</i>	krikštėvis, draugas, kaimynas, giminaitis
21.	V	30	vidurinis	Vilnius	lenkų, lietuvių, rusų, <i>po prostu</i>	krikštėvis, draugas,

						pažįstamas, giminaitis
22.	V	22-1	vidurinis	Vilnius	lenkų, lietuvių, rusų <i>po prostu</i>	draugas, pažįstamas
23.	V	24	auštesnysis	Vilnius	lenkų, lietuvių, rusų, <i>po prostu</i>	draugas, kaimynas, giminaitis, kolega
24.	V	22-2	vidurinis	Šalčininkų r.	lenkų, lietuvių, rusų, <i>po prostu</i>	kaimynas, draugas, buvęs bendrakis
25.	V	23-1	vidurinis	Šalčininkų r.	lenkų, lietuvių, rusų, anglų, <i>po prostu</i> kalbas	vyras, draugas, giminaitis
26.	V	20-2	vidurinis	Vilnius	lenkų, lietuvių, rusų	draugas
27.	V	23-2	aukštesnysis	Šalčininkų r.	rusų	draugas
28.	V	23-3	aukštasis	Šalčininkų r.	rusų, lenkų, anglų	draugas
29.	V	22-3	vidurinis	Šalčininkų r.	rusų, lietuvių	draugas, buvęs bendrakis
30.	V	28	aukštasis	Vilnius	rusų, lenkų, lietuvių	draugas, pažįstamas

3 lentelėje minimų merginų ir vaikų skelbiami feisbuko įrašai ir komentarai yra skirtingi: juos sudaro vienas žodis arba ištisos frazės, sentencijos, parašytos įvairiomis kalbomis. Vieni asmenys linkę skelbti įrašus, nuotraukas, rašo komentarus, keičia kodus labai dažnai, jų virtualus gyvenimas feisbuke yra gana aktyvus; kiti kur kas rečiau dalinasi informacija su kitais arba iš viso socialiniame tinkle nieko neskelbia, tik atsako į pažįstamų žmonių sveikinimus ypatingomis progomis. Atsižvelgiant į šiuos dalykus, į kodų kaitos funkcijų atvejus bus žiūrima dviem būdais: 1) įrašai

ir/arba komentarai analizuojami kaip konkreti situacija, įtraukianti vieną arba kelis pašnekovus; 2) aptariamai pavieniai įrašai, kur skirtingų kalbų vartojimo funkcija nulemta vieno asmens intencijos.

30 asmeninėse paskyrose iš viso buvo rastos keturios kodų kaitos funkcijos: referentinė, valdomoji, tapatybinė ir metaforinė. Kiekviena šių funkcijų feisbuke pasireiškia savita forma, vienu atveju apimdama kodų kaitą sakinio viduryje, kitu – tarp sakinių arba didesnių teksto elementų. Pažymima, kad, siekiant tiksliau paaiškinti kodų kaitos atsiradimą, išvelgti visą kontekstą, taip pat yra tiriami asmenų skelbiami įrašai viena kalba ir juos sekantys komentarai kitomis kalbomis, kaip ryškūs kalbinių kodų keitimosi atvejai.

2.2. KODŲ KAITOS FUNKCIJOS MERGINŲ IR VAIKINŲ FEISBUKO PASKYROSE

2.2.1. REFERENTINĖ FUNKCIJA

Referentinė kodų kaitos funkcija daugiausia pasitelkiama tada, kai siekiama kuo tiksliau išreikšti mintis, išlaikyti visą pasakymo semantinę krūvį. Tiriamuose merginų feisbuko įrašuose ir komentaruose iš viso rasta 26 referentinės funkcijos atvejų.

Buvo pastebėta, kad minėta funkcija pirmiausia pasireiškia kodų kaita sakinio viduryje, kai asmenys, nežinodami žodžio atitikmens kita kalba arba norėdami aiškiai nusakyti konkretų dalyką, pasitelkia savo turimus kalbinius išteklius. Pavyzdžiui, komentare *Az murazki pa kozy super*²⁷ 🤔👍 (M23-4) ne tik viename sakinyje kaitomos dvi – lenkų (tą signalizuoja žodis *az*²⁸) ir rusų – kalbos, bet ir vartojamas rusiškas posakis – *az murazki pa kozy*. Ši rusiška frazė yra specifinė, kalbos vartotojams tuo metu būtų buvę sunku rasti jai tikslų atitikmenį kitomis (lietuvių arba lenkų) kalbomis. Jos vartoseną taip pat galėjo nulemti būtent posakio atpažįstamumas – dažnai ši frazė girdima iš aplinkos. Taip mergina siekia perkelti frazė iš kasdienio gyvenimo į elektroninį diskursą, išlaikydama visą posakyje sutelktą semantinę turinį ir tiksliai nusakyti emocijas, kurias sukelia draugės paskelbtas įrašas.

Taip pat buvo rasta atvejų, kai į vieną pasakymą įterpiamas tik vienas žodis kita kalba:

(1) *Zrob zeby viesas byl* 😊²⁹

Juzh 😊

(M25-2)

27 Visi pavyzdžiai iš tiriamosios medžiagos yra netaisomi.

28 Aut. pastaba: taisyklingai rašoma *az*. Feisbuke asmenys paprastai nevartoja lenkiškų, lietuviškų ir rusiškų raidžių.

29 Pasvyruoju šriftu žymimi lentelėje nurodytų jaunų žmonių įrašai ir komentarai.

(2) __na weselu? W Druskiennikach? Czyje wesele?

Tylko fotosesja ☺Kolezanki i kolegi☺

(M23-3)

(3) A gdzie takie piekna mozno zamowic? 😊

Imienna co ?:)

(M25-2)

(1), (2) ir (3) pavyzdžiai laikomi tipiškais referentinės kodų kaitos funkcijos atvejais. (1) pavyzdyje mergina, pavartodama lietuvišką žodį *wiešas*, siekia kuo tiksliau perteikti komunikacinę intenciją – patarti draugei pasidalinti konkrečia informacija platesniam socialinio tinklo ratui, padaryti ją prieinamą visiems vartotojams. Galima daryti prielaidą, kad minėtas žodis pateiktame pasakyme yra esminis, kadangi apskritai yra lengviau atpažįstamas feisbuko erdvėje negu jo atitikmenys kitomis kalbomis (socialinis tinklas gali būti nustatytas lietuvių kalba).

Tuo tarpu (2) pavyzdyje žodį *fotosesja* mergina bando pritaikyti prie lenkų kalbos, nors iš tikrųjų tai – rusų kalbos leksema, todėl šiuo atveju laikoma kaip kodų kaita sakinio viduryje. Gali būti, kad merginai, atsakant į pažįstamos komentarą, sunku buvo greitai rasti žodžio atitikmenį lenkų kalba, todėl pavartojus žodį, labiau žinomą rusų kalba, pasakymas adresatui tapo suprantamesnis. Minėtas kalbinis elgesys taip pat gali būti traktuojamas kaip lenkų kalbos, būdingos Lietuvos lenkams, specifika. (3) pavyzdyje įterpiamas rusiškas žodis *imienna*, pateiktame pokalbio epizode kompensuojantis lenkų kalbos žinių trūkumą.

Visuose pateiktuose komentaruose referentinė kodų kaitos funkcija apibūdina merginų norą išsaugoti autentišką, sakytinei kalbai artimą diskursą. Tokiu atveju atsižvelgiama ne į kalbos taisyklingumą, bet apie tikslios pasakymo esmės perteikimą, kuri bus suprasta adresato. Komunikaciniu požiūriu toks kalbų mainymasis dažnai yra neišvengiama kalbos vartotojų pasitelkiama strategija, veikiamą aplinkos ir pan. veiksnių.

Pastebima, kad referentinė kodų kaitos funkcija taip pat išvelgiama pavieniuose feisbuko įrašuose, kai vienos arba kitos kalbos vartojimą nulemia temos keitimas, plg. po nuoroda į filmą anglų kalba vartojamą anglišką junginį – *Christmas spirit*, ir įrašą lietuvių kalba po nuoroda į anglišką vaizdo klipą – *nuostabus albumas* (M24-2). Savo feisbuko paskyroje mergina iš esmės dalinasi panašiomis nuorodomis, tačiau spėjama, kad parinkti dviejų skirtingų kalbų leksiniai vienetai geriausiai atspindi šių nuorodų sukeltus jausmus asmeniui. Šiuo atveju turimi omenyje ne individo tapatybė arba įrašo akcentavimas, bet kalbinis patogumas, padedantis lengviau perteikti tuo metu kilusias mintis.

Pažymėtina, kad vaikinų paskyrose, skirtingai negu merginų, nelinkstama diskutuoti tam tikra įrašo tema, dažnai atsakoma vienu žodžiu arba trumpiniais. Referentinės funkcijos atvejų vaikinų paskyrose pasitaiko itin retai (jų rasta tik 10), ir jie kartu suvokiami kaip kalbos pasirinkimas. Daugiausia šią funkciją atlieka pavieniai įrašai, kuriuose įvedama į konkrečią temą, susijusią su asmeniniu gyvenimu ir panašiais dalykais, plg. *VSAT PRIE LR VRM komandine Biegimo varžybos III Vieta* – kai kalbama apie varžybas) ir *DA DA DA* – kai komentuojamas užrašas rusų kalba (V20-1). Kaip jau buvo minėta teorinėje dalyje, ši funkcija pasitelkiama tuomet, kai tam tikrą dalyką yra lengviau aptarti viena, o ne kita kalba. Kalbos vartotojams gali atrodyti, kad kita kalba geriau išreiškia apibrėžtą temą (Appel, Muysken, 2006: 118). Iš dviejų pateiktų įrašų pavyzdžių galima matyti, kad vaikinai, vartodamas dvi skirtingas – lietuvių ir rusų – kalbas, kartu referuoja į skirtingas temas. Pirmuoju atveju nurodoma į varžybas, vykstančias lietuvių kalbos aplinkoje, taigi tikėtina, kad vaikinui patogiau išreikšti įrašo mintį būtent šia kalba. Antruoju atveju rusų kalbos vartojimas siejamas su feisbuke pasidalinta nuoroda rusų kalba. Manytina, kad vaikinai savo kalba prisiderina prie socialiniame tinkle pasidalintos nuorodos kalbos, ir kodų kaitos motyvacija yra pagrįsta.

Kituose tiriamuose vaikinų įrašuose vartojama tik rusų kalba, atliekanti referentinę funkciją, todėl šie atvejai nėra plačiau komentuojami. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad referentinės kodų kaitos atvejų vaikinų komentaruose, sakinio viduryje nebuvo rasta.

Referentinė funkcija, palyginti su kitomis funkcijomis, merginų ir vaikinų feisbuko paskyrose nepasitaiko dažnai. Tą galėjo nulemti temų ribotumas, nedidelis kitų kalbų (rusų, lietuvių) leksinių vienetų skaičius konkreitiems įrašams, nuotraukoms aptarti bei tai, kad daugumoje įrašų įžvelgiamos jau kitų – tapatybinės arba metaforinės – kodų kaitos funkcijų apraiškos.

2.2.2. VALDOMOJI FUNKCIJA

Valdomoji, viena įprasčiausių kodų kaitos funkcijų, suvokiama kaip tarpusavio santykių su adresatu raiškos priemonė. Asmuo pereina į kitą kalbą, tokiu būdu palaikydamas pokalbį ir rodydamas solidarumą su pašnekovu, nepriklausomai nuo to, kad kasdieniame gyvenime abu taip pat bendrauja kitomis kalbomis. Merginų paskyrose rasta 365 valdomosios funkcijos atvejų.

Minėta funkcija ypač ryškiai atsispindi merginų komentaruose jų feisbuko paskyrose, kai aptariami dalykai, siejami su skelbiamu įrašu arba nuotrauka, kai atsakoma į sveikinimus, linkėjimus kokia nors proga arba tiesiog dėkojama už komplimentą:

(4) *Dziękujemy bylo wszystko bardzo pieknie!!! 😊*

Labai malonu girdėti 😊 Džiaugiamės, kad Jums patiko ♥ ir dar karta sveikiname sukurus grazia

Seima ♥ 🍷

Aciu!!! 😊

(M23-1)

(5) *Яблочный пирог само то, что нужно в воскресный осенний вечер 🍏🍰*

? e, a ja? a mnie ?

Nastepnym razem 😊

(M24-3)

(4) ir (5) pavyzdžiuose valdomoji kodų kaitos funkcija pasireiškia komentaruose. Merginos savo įrašus skelbia viena kalba (lenkų ir rusų), tačiau komentaruose, plėtodamos įrašo mintį, pradeda vartoti kitą, savo pašnekovo kalbą. Tokiu būdu (4) pavyzdyje nuo lenkų kalbos pereinama prie lietuvių kalbos, siekiant tinkamai sureaguoti į pašnekovo atsakymą. (5) pavyzdyje į draugės komentarą į rusų kalbos pasakymą atsakoma jos vartojama kalba – lenkų (*Nastepnym razem*).

Pasitaiko atvejų, kai feisbuko įrašas, paskelbtas konkrečia kalba ir tema, komentaruose plėtojamas vartojant tą patį kodą:

(6) *Prieš prasidedant naujai darbo savaitei, atminkite, kad daugiausiai kolūkyje dirbo arklys, tačiau pirmininku jis taip ir netapo. ♠ Gero pirmadienio visiems! 😊*

Bet darbas is bezdziones padare zmogu.

Sakyčiau, labiau padarė pavargusių beždžionę

(M28)

Šiame pavyzdyje asmuo inicijuoja pokalbį, t. y. skelbia įrašą lietuvių kalba, ir pašnekovė, solidarizuodamasi su savo drauge, taip pat atsako į įrašą lietuviškai, tokiu būdu palaikydama interakciją bei atitinkamai interpretuodama įrašo turinį. Minėtas dalykas visiškai skiriasi nuo jau kitokio pokalbio tipo, kai įrašo aptarimą keičia sveikinimo skelbimas ant asmens paskyros sienos tam tikra proga:

(7) Pozdrawiam 😊

Dzięk

Congrats!!! 🎉

Thanks, __

(M24-2)

(8) Su gimimo diena! Laimės!!! 🍀😊

Ačiū, __!

Pozdrawiam, spelnienia marzen

Dziękuję! :)

(M25-1)

(7) ir (8) pavyzdžiai ypatingi tuo, kad diskurse nėra skelbiamas įrašas, bet nuotrauka, netiesiogiai pateikiama informacija (universiteto baigimas, gimtadienis, vestuvės ir pan.³⁰), inicijuojama komunikacija socialiniame tinkle. Tokiu atveju dažnai atskirai atsakoma į kiekvieno asmens komentarą, sveikinimą. Kodų kaita vyksta kartu su adresato bei jo vartojamos kalbos kaita. Kaip matyti iš pavyzdžių, visi merginų vartojami kodai feisbuke (žr. 3 lentelę) atlieka valdomąją funkciją.

Apibendrinant valdomosios kodų kaitos funkcijos apraiškas feisbuko įrašuose ir komentaruose 15 merginų paskyrose, pasakytina, kad šios funkcijos atvejų pasitaiko dažniausiai. Daroma prielaida, kad minėtos funkcijos dažnumą nulemia merginų bendravimas su skirtingais asmenimis, sąmoningai arba nesąmoningai vartojančiais skirtingas kalbas.

Valdomoji kodų kaitos funkcija taip pat yra įprasta vaikinių feisbuko paskyrose. Šios funkcijos atvejų rasta 131. Vaikinai, kaip ir merginos, dažnai stengiasi prisiderinti prie adresato kalbos, atsižvelgdami į jo amžių, tarpusavio santykius bei kitus galimus veiksnius. Aptariamoms funkcijos atvejų įrašuose ir komentaruose buvo rasta įvairių, daugiausia – tarp sakinių:

30 Socialiniame tinkle informaciją galima sužinoti iš kitų žmonių sveikinimų, rašomų ant konkretaus asmens sienos arba iš duomenų, žmogaus nurodytų kaip pagrindinė informacija jo feisbuko paskyroje ir tam tikru metu rodoma visiems draugams.

(9) *Hello From Hurghada!* 🤔👉👈👉👈

-Ot juz madry😊! Nie wzbudzajcie zazdrosci. Nam tez sloneczka chce sie! Dobrego odpoczynku i milych wrazen!

-Dobrego otpoczynku! ☀️🐼😊

Dzienkuje

(V23-1)

(10) *Su savo meile* 🐼👉👈

O jaki ___ blatniavy 😄👉👈 a pra vnuczku vasze malcziu 😊ladnyje budu znat ze vnuczka v haroszyh rukah 🕶️

Knsh 🕶️

(V20-2)

(9) pavyzdyje matyti, kad vaikas skelbia įrašą anglų kalba (*Hello From Hurghada!*), tačiau į dviejų pažįstamų linkėjimus atsako lenkiškai (*Dzienkuje*), kadangi abi moterys įrašą pakomentavo lenkų kalba. Galima teigti, kad vaikas atkreipia dėmesį į savo pašnekoves ir pavartodamas jų kalbą savotiškai įtraukia moteris į socialiniame tinkle sukurtą situaciją, palaiko su jomis bendravimą. (10) pavyzdyje įrašas skelbiamas lietuvių kalba, bet komentaras rašomas rusų kalba, kadangi į pokalbį įsitraukia draugas; vartojamas rusiškas trumpinys *Knsh*³¹. Vaikas palaiko pokalbį ir tokiu būdu kuria artimą aplinką. Panašiu principu vyksta interakcija kituose pavyzdžiuose, komentaruose po nuotrauka:

(11) - Ale pumpuszka fajniko, juz chodzim?

Nie jeszcze tylko stojim :)

-Tikra Princesė, kokia jau didelė

Aciu. lauksime jūsų svečiuose 😊

(V25-3)

³¹ *Kaneshna*, lie. 'žinoma.

(11) pavyzdyje esama skirtingų pašnekovų: vienas komentuoja įkeltą vaikinų dukrelės nuotrauką lenkiškai (*Ale pumpuszka fajniko, juz chodzim?*), kitas – lietuviškai. Į kiekvieną komentarą vaikinai atsako pašnekovo vartojama kalba. Šį atvejį galima prilyginti 2.2.2. skyriuje aptartam merginų derinimuisi prie adresato, kai atsakoma į komplimentus arba sveikinimus įvairiomis progomis, nors nedažnai tą pačią situaciją įmanoma išvystyti konkrečių vaikinų paskyrose:

(12) -Sveikinu broliuk 🤗 beto labai gražus 🤗

Aciu labai

-Pazdrawliaju krasavčik 👍

Spasiba 🙌👉

(V20-1)

Šiame pavyzdyje vaikinai taip pat keičia kodą sulig adresatu, tačiau, kitaip negu anksčiau aptartuose atvejuose, dėkoja už komplimentus, susijusius su jo asmenine nuotrauka. Kaip matyti, kontekstas skiriasi, tačiau valdomosios funkcijos paskirtis lieka ta pati – bent vienu komentaru įtraukti pašnekovą į skelbiamą įrašą, nuotraukos arba įvykio kontekstą. Tiriamose vaikinų paskyrose valdomąją funkciją atliko lenkų, lietuvių bei rusų, t. y. vietinės kalbos. Kitaip negu kai kurių merginų paskyrose, vaikinų atveju tarp pašnekovų nebuvo tokių, kurie bendrautų užsienio (anglų ir pan.) kalbomis.

Valdomosios funkcijos požiūriu kodų kaita vyksta tarp sakinių, turint omenyje konkrečią feisbuke vykstančią situaciją: paskelbtą įrašą, nuotrauką, pasidalintą informaciją, gimtadienį arba kokią nors kitą progą. Tokio pobūdžio kodų kaita referuoja į solidarumo su pašnekovu siekį, kai stengiamasi palaikyti tarpusavio santykius, sekti kalbinį adresato elgesį. Visais minėtais atvejais valdomosios kodų kaitos funkcijos tikslas – dėmesio skyrimas adresatui. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad pašnekovai yra įtraukiami į pokalbį ir nėra ignoruojami.

Tyrėja Rickberg (2006: 45), analizuodama dvikalbių puertorikiečių kodų kaitos atvejus feisbuko erdvėje, nurodė, kad visais atvejais asmenys, keisdami kalbą, prisiderina prie pašnekovo, įtraukia jį į komunikaciją. Atveju, kai kitas asmuo dėl tam tikrų priežasčių kalbiniu požiūriu yra atskiriamas nuo pašnekovo, nebuvo rasta. Panašią prielaidą galima taikyti ir šiame darbe minimiems jauniems žmonėms, kurie feisbuko komentaruose paprastai prisitaiko prie pašnekovo kalbos, nors pasitaiko išimčių, kurios bus aptartos sekančiame skyriuje.

2.2.3. TAPATYBINĖ FUNKCIJA

Analizuojama funkcija yra suvokiama kaip asmenų tapatybės išryškinimas dvikalbiame arba daugiakalbiame diskurse. Kitų kalbų intarpai leidžia nusakyti asmens priklausomumą konkrečiai grupei, jo vertinimą tautinės tapatybės atžvilgiu. Jeigu asmuo ima vartoti vieną kurią nors kalbą, tai reiškia, kad per tą kalbą bando save pateikti kaip tam tikros socialinės bendruomenės narį, siedamas tai ne tik su vartojamu kodu, bet ir gyvenamąja vieta, darbovieta ir kt. veiksniais. Merginų feisbuko paskyrose šios funkcijos apraiškų rasta 138. Minėta funkcija daugiausia pasitelkiama tarp sakinių, didesnėse pokalbio atkarpose:

(13) *Patarkite gera makiažo meistrė Šalčininkose* 😊

(1 mergina) czego tobie tam w salecznikax,jed w ejszyszki w wiarslo centras do,Werdisz,bardzo ladnie robi

Jak jej imię? 😊

(2 mergina)___,wspaniale robi

Robila muj makijaz weselny, zostalam bardzo zadowolona 😊

z eiszyszek?

Tak . I cena mnie nawet zdziwila . Bardzo jakosciowy makiaz, za malo cene

(3 mergina) Da, ___cudownie robi 😊

4 mergina) __w eiszyszkach super! 😊 (

(5 mergina) tobulas meistras

___, ta mialam na myśli 😊

Ačiu visiems labai už pagalba 😊🙏

(M23-3)

Pateiktame pavyzdyje matyti, kad mergina pradeda pokalbį, t. y. skelbia įrašą lietuvių kalba, ieškodama geros makiažo meistrės miestelyje. Į jos įrašą atsako penkios merginos, keturios iš jų atsako lenkiškai. Sulig adresatu mergina lietuvių kalbą keičia į lenkų (*Jak jej imię?*), tačiau paskutinį, visiems bendrą komentarą – dėkodama už patarimus – vėl skelbia lietuviškai. Galima pastebėti, kad vartodama valstybinę kalbą (kuri iš esmės turėtų būti suprantama kiekvienam jos pažįstamam iš rajono) mergina siekia parodyti savo, kaip Lietuvos pilietės, tapatybę. Kitokių tapatybinės funkcijos atvejų buvo aptikta žemiau pateiktuose komentaruose:

(14) Blandinacka! 😊

Paczi jak ty 😊😂😂

Ja nie blandzinka juz, ale szybko benda 😊❤️

(M23-4)

(15) Wstawaj v dupa zamarniesz 😊😂

Nu da, dlugo tak nie wysiedzisz 😊😂

(M23-5)

(14) pavyzdyje kodų kaita vyksta sakinio viduryje – viename komentare kaitomos rusų (*paczi*) ir lenkų (*jak ty*) kalbos. Sakytiniame diskurse toks kalbų mainymasis iš pirmo žvilgsnio atrodo neryškus dėl vartojamų žodžių garsinio panašumo (plg. le. *jak* ir ru. *kak*), tačiau rašytinėje kalboje esminis skirtumas atpažįstamas. Mergina, viename pasakyme vartodama du kalbinius kodus, kartu referuoja į savo lokalią tapatybę. Ji gyvena daugiakalbiame Lietuvos rajone, jos kalbėjimui daro įtaką kelių kalbų sąveika vienoje vietoje bei vietinių žmonių kalba. Logiška būtų manyti, kad toks kalbėjimas atskleidžia minėtą socialinį kontekstą bei merginos priklausymą tai grupei. (15) pavyzdyje rusų kalbos elementų įterpimas sakinio viduryje (*nu da*) išreiškia pritarimą ankstesniam draugės komentarui ir kartu gali būti interpretuojamas kaip kasdienis daugiakalbėje aplinkoje gyvenančių asmenų bendravimo būdas. Šia paprasta fraze nieko nepabrėžiama, tačiau jos vartosenoje atspindimas kalbėjimo situacijos buitiskumas.

Esama priešingų minėtam reiškiniui atvejų, kai konkrečiose situacijose vartojama tik viena kalba, apimanti platesnę tapatybės sampratą:

(16) Vaaaaau,kokia gražuolė 😊

Dziekuje, bardzo miło 😊

(M23-5)

(17) Krasawica ❤️💕

Ačiū mano brangioji 😊

(M27)

(18) *Dziękuję dla wszystkich!* 😊❤️

Ačiu už sveikinimus 😊❤️

(M23-3)

(16), kaip ir (17) pavyzdžiuose tapatybinė kodų kaitos funkcija pasitelkiama atsakant į komplimentus po įkelta nuotrauka. Pirmuoju atveju mergina į draugės komplimentą lietuvių kalba atsako lenkiškai (*Dziękuję, bardzo miło*), tačiau tikrai negalima teigti, kad tokiu būdu ji siekia atsiskirti nuo pašnekovės. Šį kalbinį merginos sprendimą galima traktuoti kaip tautinės – Lietuvos lenkės – kilmės ženklą. Antruoju atveju daroma prielaida, kad galbūt mergina kasdieniame gyvenime dažniau vartoja lietuvių kalbą ir labiau save tapatina su lietuvių bendruomene (gyvena ir dirba Vilniuje bei turi tarp draugų/bendradarbių lietuvių), todėl šios kalbos vartojimas atsakant į komentarus, rašomus kitomis (rusų ir pan.) kalbomis atrodo normalus.

(18) pavyzdys skiriasi nuo jau aptartų atvejų vienu esminiu aspektu. Mergina paskelbtame įrašė, dėkodama už gimtadienio sveikinimus, iš karto vartoja dvi – lenkų (*Dziękuję dla wszystkich!*) ir lietuvių – kalbas, kodų kaita vyksta tarp sakinių. Šį atvejį galima suvokti kaip merginos siekį išreikšti ne tik savo pilietinę tapatybę (plg. 13 pavyzdį), bet taip pat akcentuoti kitą, tautinę, tapatybę. Abi kalbos atlieka svarbų vaidmenį Pietryčių Lietuvos regiono visuomenėje, todėl pakaitinė jų vartoseną socialiniame tinkle yra įprastas reiškinys, nors pasirinktose merginų feisbuko paskyrose tokių atvejų nebuvo rasta daug.

Tapatybinė funkcija paprastai pastebima kodų kaitoje tarp sakinių. Kitaip tariant, tiriamųjų merginų įrašuose ir komentaruose kodų kaita nulemta konteksto bei adresato, ir gali būti suvokiama kaip kalbos pasirinkimas, kai tam tikroje situacijoje vartojama viena kalba³².

Nepaisant minėtų dalykų, aptartuose pavyzdžiuose aiškiai atsispindi konkreti – tautinė, socialinė, lokali arba pilietinė – merginų tapatybė. Tyrimo duomenimis, merginų paskyrose tapatybinę funkciją paprastai atlieka lietuvių arba lenkų kalbos, per kurių vartojimą išreiškiamas palankus tų kalbų vertinimas. Palyginti su jau aptartomis funkcijomis ir atvejų skaičiumi, merginų paskyrose tapatybinės funkcijos apraiškos pasitaiko gana dažnai. Gali būti, kad šiuos duomenis nulėmė tiriamųjų gyvenamoji vieta (Šalčininkų rajone arba Vilniuje), taip pat darbo aplinka, per kurią skatinamas konkretaus kalbinio kodo vartojimas.

32 Ch. Nilepas (2010: 2) kodų kaitą apibrėžė kaip kodų mainymąsi arba kodo pasirinkimą įterpiančią pasakymą į kontekstą, kai kalbėtojas pasirenka kurią nors vieną kalbą (Mabule, 2015: 344).

Vaikinių, kaip ir merginų, paskyrose neretai linkstama vartoti kitą negu adresato kalbą, tokiu būdu išryškinant savo daugiakalbę, tautinę ir pan. tapatybes. Tiriamajoje medžiagoje tokių atvejų rasta 47. Vaikinių feisbuko diskurse kodų kaita paprastai vyksta tarp sakinių:

(19) Z dniuxaj 😊

Dzienki 🙌

(V20-2)

(20) __to twoja coreczka?

Da

pozdrawionka, sliczna!!!!

dziekuje 😊

(V25-3)

(19) pavyzdyje galima pastebėti, kad vaikinai įtraukia savo draugą į komunikaciją, tačiau vietoj tikėtino atsakymo į neformalų rusišką sveikinimą (*Z dniuxaj*) atsako lenkiškai – *Dzienki*. Daroma prielaida, kad šis kalbinis elgesys referuoja į teigiamą asmens nusiteikimą gimtosios (lenkų) kalbos atžvilgiu.

Dažnai vaikinai komentuose per kalbą akcentuoja savo tautinę arba pilietinę tapatybę, kurios, galima spėti, teigiamai veikia interakciją feisbuko erdvėje, plg. pavienį įrašą lenkų kalba *Dziękuję wszystkim za pozdrowienia!!! Bardzo miło!!* (V23-1), kai bendrai atsakoma į draugų sveikinimus, paskelbtus rusų, lenkų ir kt. kalbomis, arba įrašą lietuvių kalba *Su šv.Vekykom* 😊³³ (V20-2), kreipiantis tiek į lenkakalbius, tiek į lietuviakalbius bei rusakalbius draugus.

(20) pavyzdyje vaikinai vieną komentarą rašo rusų kalba (*da*), kitą – lenkų (*dziekuje*), adresatui nesikeičiant. Šiuo atveju dviejų kalbinių kodų vartoseną nurodo lokalią asmens tapatybę – tokius kitų kalbų leksinius vienetus (ne)sąmoningai vartoja daugybė iš Šalčininkų rajono kilusių jaunu žmonių, ir šis dalykas pateisina feisbuke vykstančią kodų kaitą. Kaip pabrėžė M. Pérez Casas (2008: 7), kodų kaita virsta žmonių, kaip konkrečios bendruomenės narių, identifikavimo priemone, bei kartu tampa jų tapatybės dalimi.

³³ Pavyzdys netaisomas.

Tapatybinė kodų kaitos funkcija gali reikštis taip pat įterpiant įvairius diskurso žymeklius, pasitelkiamus konkrečioje kalboje:

(21) Xlopiec na wydanie 😎😄

Spasibo 🙌😄

Labai gerai

A to 😎🙌

(V30)

(22) -Dobrego odpoczynku 😄

Spasiba 😄

-Coto ciebie niewidzial 😄

Krugami chodzim 😄

Walim na zlot jutro odswiatkowac okazja? :D

A jutro slot??:D

Da turystyczny gdetą za trakai

Blin ja nie znal i nic nie splanowal, da i nie jednemu jechac:/ dawaj na drugi co kolo aswieji bedzie?:D

Z milo checio ale wtedy ja nie zmoga byc, nada tak kiedy spotkac sie, 100lat nie widzieli sie :)

Kanieshna nada, juz prawie 200 lat

(V25-2)

Tiek viename, tiek kitame pavyzdyje vaikinai komentuose vartoja skirtingų negu pašnekovų kalbų žodžius: rusišką *Spasibo* (atsakant į komplimentą, linkėjimą lenkų kalba), gerai žinomas ir dažnai vartojamas rusų kalbos frazės: *A to* (kai atsakoma į pagyrimą lietuvių kalba), *Krugami chodzim* (į komentarą lenkų kalba). Pažymėtina, kad paskutiniame pateiktame pokalbyje vaikinai

kalba panašiai kaip jo pašnekovas, į savo atsakymus įterpdamas rusiškus diskurso žymeklius (*blin, da i, dawaj, kanieshna nada*), tokiu būdu priartėdamas prie buitinės, *po prostu* kalbos. Galima teigti, kad visi šie atsakymai su tipiškais pasakymais arba žodžių junginiais – vaikinų tarpusavio bendravimo būdas, kuriame atsiskleidžia jų bendra lokali tapatybė. Iš pateiktų pavyzdžių galima daryti prielaidą, kad abu kodai (lenkų ir rusų kalbos) yra vienodai gerai vertinami kalbėtojų, akcentuoja jų kilmę, gyvenamąją vietą.

Apibendrinant šį skyrių, galima teigti, kad tapatybinė kodų kaitos funkcija vaikinų feisbuko paskyrose aptinkama rečiau negu merginų paskyrose. Vaikinams įprasta į pažįstamų (ypač artimų draugų, siejamų tos pačios vietovės) komentarus atsakyti kita kalba ir taip pabrėžti savo, kaip daugiakalbių asmenų, tapatybę. Daugiakalbei, lokaliai tapatybei akcentuoti vaikinai pasitelkia lenkų, lietuvių ir rusų kalbas.

2.2.4. METAFORINĖ FUNKCIJA

Jau buvo minėta 1.2.4.4. skyriuje, kad metaforinė kodų kaitos funkcija pasižymi konkrečiau pokalbio epizodo akcentavimu, pasakymo sustiprinimu, todėl neretai naudojama kaip estetiško komunikacijos priemonė, gausi netiesioginių pasakymų arba citatų. Iš viso merginų paskyrose metaforinės funkcijos pavyzdžių rasta 101. Apskritai galima teigti, kad merginų įrašai ir komentarai dažnai atlieka tokio pobūdžio kodų kaitos funkciją, kai konkrečiais pasakymais taip pat siekiama suteikti įrašui arba komentarui gyvumo, išraiškingumo. Šiuo požiūriu išskiriama diskurso žymeklių kaita, kai pasakymą konkrečia kalba lydi kitos kalbos diskurso žymekliai:

(23) *True?* 😊

Nasha tigrice shalnaya imperatrica 😊😊

Ou yeah 😊 *gulyai shalnaya, Imperatrica* 😊

(M28)

(23) pavyzdys rodo, kad mergina bendrauja su drauge rusiškai³⁴, tačiau tiek įrašė, tiek atsakydama į komentarą pasitelkia žinomas angliškas frazes. Galima daryti prielaidą, kad minėta kodų kaita komentaruose buvo sukelta paskelbto įrašo ir jį lydinių emocijų³⁵.

³⁴ Komentare cituojami rusiškos dainos žodžius (*gulyai shalnaya, Imperatrica*). Gali būti, kad šiuo požiūriu rusų kalba taip pat atlieka metaforinę kodų kaitos funkciją.

Tam tikros pokalbio dalies akcentavimas gali atsispindėti ne tik diskurso žymeklių, bet ir paprastų leksinių vienetų vartosenoje (sakinio viduryje arba tarp sakinių):

(24) Co to za takie kszaczki ? 😊

Cherkasivskie 😊

Aaa dumala mesnyje 😊

Nu u nas takix niema 😊

(M23-1)

(25) Iš kur tai? 😊

Cat cafe 😊

Ouu ja tez tam dzisiaj bylam! 😊

Ja to juz dwa tygodnie temu bylam 😊

A ty dzis zlozenie egzaminu swiatkowala? 😊

Tak wyszlo ze ja dowiedzialam sie ze zlozyla juz po wyjsciu z kawiarni. 😊

Kačiukai atnešė gerų žinių! :)))

Nie mow... 😊

(M25-1)

(26) a gde eto ti tak rasslabljajessia? 😊

-Respublika netoli Turgelių 😊

-krasivo, nada kogda sjezdit 😊

-Ocen, osobenno kogda solnecnij den ili osenju 😊

- a vesnoj? 😊

- Nebyla vesnoj tam 😊

-tak poedim vmeste, posmotrim 😊

-Ok 😊

³⁵ Metaforinė funkcija siejama su vaizdingu pasakymu, kurį lemia individualūs jausmai, siekis paj vairinti komunikaciją kitų kalbų į terpimų vartoseną.

-kakda edim? 😊

-*Soobsciu* 😊 <...>

(M25-3)

(24) pavyzdyje mergina į draugės klausimą lenkų kalba (*Co to za takie kszaczki?*) atsako rusiškai – *cherkasivskie*. Šiuo atveju pavartotas rusiškas žodis siejamas su konkrečiu dalyku – šiuo atveju krūmų – kilmės pabrėžimu. Spėjama, kad pašnekovė tokiu būdu pradeda sekti tiriamosios kalbinį elgesį, taip pat pradeda vartoti rusų kalbą (*Aaa dumala mesnyje*), taigi vyksta kodų kaita tarp sakinių (pokalbio pabaigoje mergina pereina prie lenkų kalbos – rašo *Nu u nas takix niema*).

(25) pavyzdys ypatingas tuo, kad atsakydama į klausimą lietuvių kalba mergina pabrėžia vietą, kurioje buvo daryta nuotrauka, ir tam pasitelkia anglų kalbą – *Cat cafe*. Savo ruožtu, bendraudama lenkiškai su kita drauge, įterpia vieną komentarą lietuviškai (*Kačiukai atnešė gerų žinių!*), referuodama tiek į savo emocijas, tiek į tarpusavio santykius, bendrą socialinį kontekstą – universitetą, kuriame dėstoma lietuvių kalba ir kuriame abi merginos studijuoja. Panašiai yra (26) pavyzdyje, kur tiriamoji pirmame komentare vartodama lietuvių kalbą akcentuoja savo buvimo vietą nuotraukoje (*Republika netoli Turgelių*). Vėliau mergina pereina prie rusų kalbos (*Ocen, osobenno kogda solnecnij den ili osenju*), vieną kartą įterpdama anglišką *ok*, kaip dar vieną metaforinės funkcijos apraišką, leidžiančią identifikuoti kalbines pokalbio turtinimo priemones.

Pastebima, kad kai kuriose situacijose metaforinė kodų kaitos funkcija gali būti suvokiama kaip kalbėjimo būdo išraiška, kai kalbų mainymasis tampa savotišku santykių palaikymo įrankiu:

(27) So sexy! 😊😊

Spat idi 😊 *nusisneki* 😊

(M25-3)

(28) Same Same Fajninkie 😊😊😊 Ocen ocen rada za Was 😊

aciu moja kochana sister 😊👍👍❤️

(M27)

Palyginti su aptartais atvejais, (27) ir (28) pavyzdžiai yra išties metaforinis kalbų keitimasis, paremtas kalbėtojų tarpusavio bendravimo subtilybėmis. Atsakydama į draugės komentarą anglų kalba, mergina viename pasakyme vartoja rusų (*Spat idi*) ir lietuvių kalbas (27 pavyzdys). (28)

pavyzdyje kodų kaitos pasitelkimas dar labiau išryškina merginos jausmus, sukeltus parašyto komplimento; jos komentarą sudaro trijų – lietuvių, lenkų (*moja kochana*), anglų (*sister*) – kalbų intarpai. Tokiu būdu abi merginos ne tik išreiškia savo emocijas, bet ir parodo situacijos autentiškumą, artimą santykį su pašnekovu, išeinantį už kasdienio gyvenimo ribų. Panašiai gali būti interpretuojamas ir kitas atvejis:

(29) Gdzie tam dalisie? 😊

wszędzie pa chiut chiut 😊

Na granicu 😊

da da i tuda tozhe 😊

(M30)

(29) pavyzdyje mergina, norėdama pritaikyti kalbėjimo būdą prie draugo ir pritarti jo komentarui, nuo lenkų kalbos (*wszędzie*) netikėtai pereina prie rusų kalbos (*pa chiut chiut*). Ji ne tik užmezga kontaktą su adresatu, bet ir pradėjus vartoti kitą kodą suteikia pokalbiui semantinės įvairovės, jį paversdama pusiau juokavimu, pusiau neformaliu bendravimu. Šiuose pavyzdžiuose galima išvelgti tyrėjos Myers-Scotton (1995) apibrėžtą socialinę reikšmę turinčią kodų kaitą, kai kalbėtojai renkasi kodus atsižvelgdami į tarpusavio santykius, kitus bendrus dalykus. Analizuojamuose atvejuose galima nustatyti pagrindinę, t. y. matricos ir įterpiamąją kalbas, kur pastaroji atlieka metaforinę funkciją.

Remiantis tyrimo duomenimis daroma prielaida, kad merginos linkusios keisti kodus, norėdamos suteikti įrašams ir komentarams ypatingo tono. Jos vartoja kitų kalbų frazes, eilėraščių citatas, akcentuoja tam tikras skelbiamų komentarų dalis ir tokiu būdu stengiasi palaikyti santykius su pašnekovu. Tam išreikšti merginos pasitelkia tiek vietines, kasdienybėje vartojamas kalbas (lenkų, lietuvių, rusų), tiek užsienio (anglų) kalbas, taigi kalbinis spektras šiuo požiūriu tikrai yra platus. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad daugelyje pavyzdžių metaforinės kodų kaitos funkcijos esmė yra ta pati – praturtinti situaciją bei pabrėžti socialinę vartojamų kalbų svarbą pokalbiuose, tačiau galima teigti, kad merginų įrašuose ir komentaruose aptariamoms funkcijoms atvejų nedažnai pasitaiko (žr. 1 pav.).

Vaikinų paskyrose metaforinė kodų kaitos funkcija pastebima 75 atvejais. Minėta funkcija vaikinių feisbuko diskurse atlieka ypatingą vaidmenį. Dažnai pabrėždami kokį nors pasakymą vaikinai, skirtingai negu merginos, ima vartoti ne tik anglų kalbą, bet taip pat *po prostu* kalbą. Tiriamuose komentaruose buvo rasta atvejų, kai vaikinai, norėdami praturtinti komunikaciją ir iš

dalies suteikti savo atsakymui humoristinio atspalvio, pasitelkia baltarusių (*po prostu*) kalbos įterpimus, pavyzdžiui, atsakydami į pažįstamos sveikinimą lenkų kalba: *Blagadaracka!* 😊 arba *Wielmy dziakuj!* 😊😊😊, atsakant į sveikinimą anglų kalba (V25-1). Šiuose pavyzdžiuose vaikas, norėdamas intensifikuoti dėkojimo prasmę ir iš dalies nurodyti juokingą situacijos pusę, vartoja iš pirmo žvilgsnio neįprastas frazes, artimas sakiniam diskursui.

Metaforinės funkcijos apraiškų dažnai galima pamatyti kitokio pobūdžio vaikinų komentaruose:

(30) z kartingow na samolot? :D

Tak, next level:D

___ czy zamierzasz latać ? czy to Twój pierwszy lot?

Mam chęć 😊

(V25-2)

(31) A chego 3?? Pozdraviaam ❤️

Nu bylib i 1 nu ale biski nepasiseke 💖dzienki ❤️

(V20-1)

(30) pavyzdyje bendravimas vyksta lenkų kalba, tačiau pirmame komentare vaikas pavartoja anglišką žodžių junginį *next level*, tokiu būdu suteikdamas savo komentarui išraiškingumo. (31) pavyzdyje į komentarą lenkų kalba įterptu lietuvišku junginiu *biski nepasiseke* kalbėtojas siekia pabrėžti, kad mažai trūko iki pergalės. Abiem atvejais kodų kaita referuoja į artimus draugų tarpusavio santykius, kai kitos kalbos įterpimai praturtina komunikaciją ir suteikia jai socialinės prasmės. Panašiai vyko merginų paskyrose, kai pokalbių dalių pabrėžimas kitomis kalbomis buvo suprantamas kaip tarpusavio santykių palaikymo forma.

Pavieniuose vaikinų skelbiamuose įrašuose, kai įterpiamos eilėraščių, dainų citatos, pastovios frazės kitomis kalbomis, galima pamatyti metaforinės funkcijos apraiškų, kur kiekvienas atskirai pavartotas kodas suteikia įrašui išraiškingumo, papildomo semantinio krūvio:

(32) - ***#odyxaem#sanatoria#priezerniy#naroch#belarus#relax#time#*** 🙌👁️

- *loveyou*

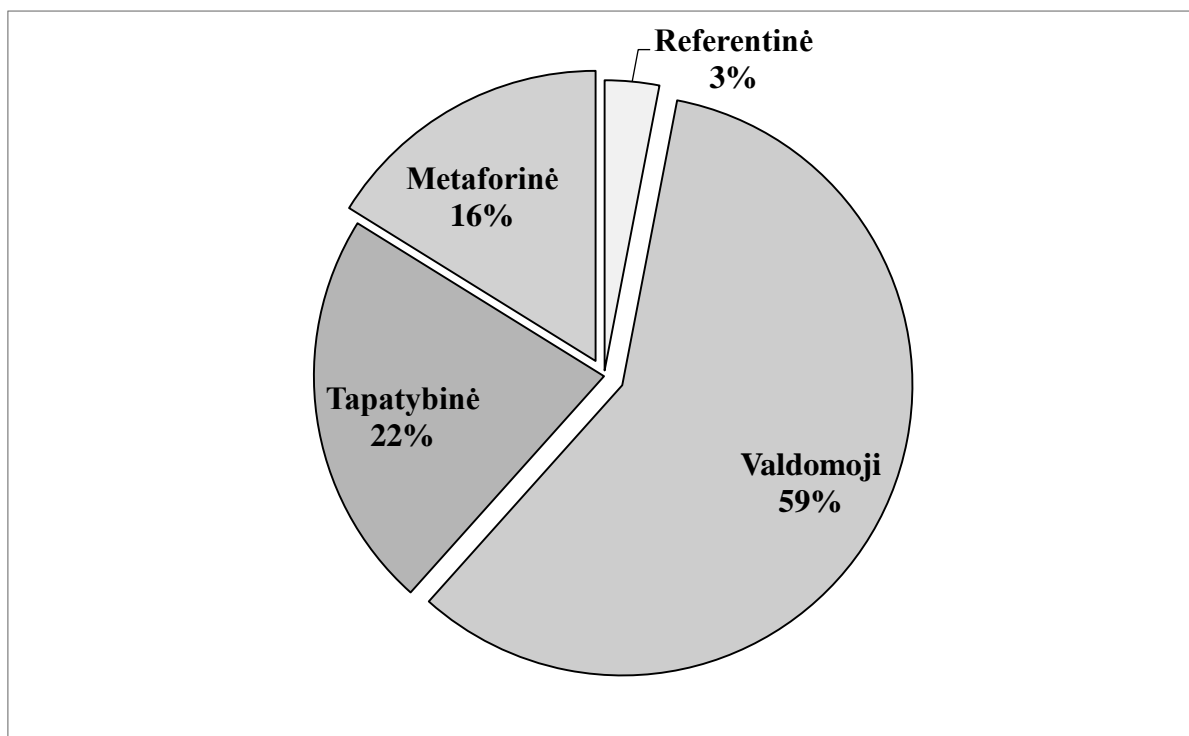
(V23-1)

(32) pavyzdyje vaikinai, pasitelkdamas grotažymes skirtingomis kalbomis (rusų, anglų), akcentuoja veiksmus (*odyxaem*), vietovardžius (*naroch, belarus*), o dažnai vartojamu anglišku pasakymu *loveyou* pabrėžia savo gilius jausmus merginai. Iš šių bei kitų tiriamosios medžiagos pavyzdžių pastebima, kad metaforinės kodų kaitos funkcijos, vykstančios viename įrašė, esmė yra ne santykių palaikymas (kadangi nieko nekomentuojama, nėra pašnekovų), bet vertybių akcentavimas, siejamas su individu ir su kalba, kurią jis vartoja konkrečiu atveju.

Iš darbe pateiktų pavyzdžių galima teigti, kad metaforinė kodų kaitos funkcija vaikinų atveju dažniausiai matoma sakinio viduryje ir tarp sakinių. Metaforinę kodų kaitos funkcijos vaikinų paskyrose atlieka tokios kalbos, kaip lietuvių, rusų, *po prostu*, anglų kalbos, todėl šiuo požiūriu kalbinis spektras yra platesnis negu merginų.

2.2.5. APIBENDRINIMAS

Apibendrinant merginų ir vaikinų kodų kaitos funkcijų analizę feisbuko diskurse, būtina dar kartą atsigręžti į visas anksčiau aptartas keturias funkcijas bei pristatyti gautus šios dalies tyrimo rezultatus.

1 pav. Kodų kaitos funkcijų dažnumas merginų feisbuko diskurse.

Pateiktoje diagramoje matyti, kad referentinės funkcijos atvejai merginų socialinio tinklo paskyrose pasitaiko rečiausiai – jie sudaro 3 proc. visų surinktų įrašų ir komentarų. Metaforinės funkcijos atvejai yra dažnesni – apima 16 proc. sukauptos medžiagos. 22 proc. skiriami tapatybinei funkcijai. Iš visų pateiktų funkcijų labiausiai išsiskiria valdomoji – ji sudaro 59 proc. įrašų ir komentarų. Gauti rezultatai rodo, kad merginos dažniausiai keičia kodus norėdamos prisitaikyti prie adresato. Daugybė tiriamų komentarų parašyta skirtingų žmonių ir skirtingomis kalbomis, ir merginos įprastai linkusios atsakyti visiems jų tuo metu vartojama kalba.

Analizuojant merginų įrašus ir komentarus taip pat buvo užsimenama apie kodų kaitos tipus, kaip jie sąveikauja su funkcijomis. 4 lentelėje pateikiami duomenys, nurodantys keturių kodų kaitos funkcijų raišką merginų feisbuko diskurse:

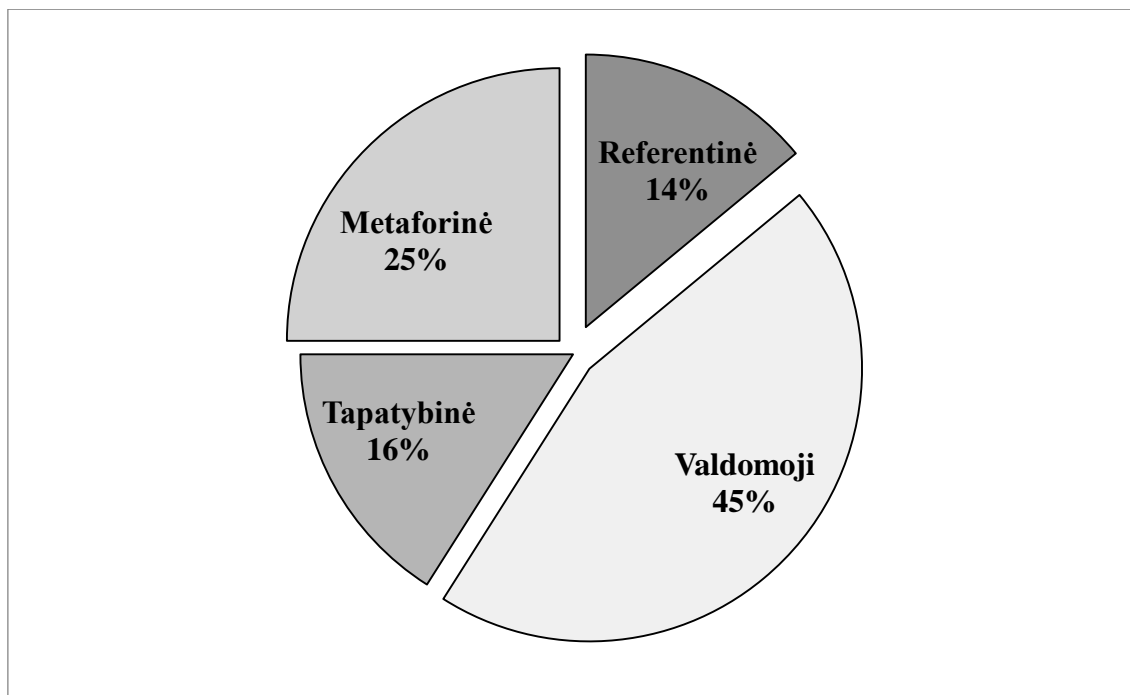
4 lentelė. Kodų kaitos funkcijų raiška merginų paskyrose.

Kodų kaitos tipas	Kodų kaitos funkcija			
	referentinė	valdomoji	tapatybinė	metaforinė
akinio viduryje	+	–	+	+
tarp sakinių	+	+	+	+
diskurso žymeklių kaita	–	–	–	+

Kaip matyti iš lentelės, referentinė kodų kaita pastebima sakinio viduryje bei atskiruose sakiniuose, o valdomoji funkcija pasitaiko tik tarp sakinių (kalba keičiama, kai keičiamas adresatas). Tapatybinės funkcijos raiška sutampa su referentine funkcija – abi funkcijos pastebimos kodų kaitoje sakinio viduryje arba tarp sakinių. Metaforinei funkcijai būdingi visi trys kodų kaitos tipai. Kodų kaita tarp sakinių merginų paskyrose paprastai siejama su įrašo (temos) kaita, kai pabrėžiama kalbinė tapatybė arba įrašui suteikiamas papildomas semantinis atspalvis (metaforinė funkcija). Kodų kaita sakinio viduryje pasitelkiama įvairiais tikslais, ką parodo lentelės duomenys.

Diskurso žymekliai merginų paskyrose atsiranda tik pasakymo pabrėžimo tikslais, kai bandoma pajvairinti komentaruose vykstantį pokalbį.

Vaikinų feisbuko paskyrose išvelgtas kodų kaitos funkcijas ir jų atvejų dažnumą galima pristatyti atskiroje diagramoje:

2 pav. Kodų kaitos funkcijų dažnumas vaikinų feisbuko paskyrose.

Šioje diagramoje matyti, kad referentinės funkcijos atvejų vaikinų paskyrose pasitaiko rečiausiai – jie sudaro 14 proc. visų vaikinų feisbuke skelbiamų įrašų ir komentarų. Palyginti su kitomis kodų kaitos funkcijomis, metaforinės funkcijos atvejai vaikinų feisbuko diskurse pasitaiko dažniau – jie sudaro 25 proc. įrašų ir komentarų. Savo ruožtu tapatybinė kodų kaitos funkcija apima 16 proc. tiriamų vaikinų įrašų ir komentarų. Valdamosios funkcijos atvejų pasitaiko dažniausiai, jie apima beveik pusę (45 proc.) analizuojamų įrašų ir komentarų. Galima daryti prielaidą, kad vaikinai, labiausiai linkę keisti kodus norėdami prisiderinti prie pašnekovo kalbos, tačiau taip pat dažnai, siekdami pajvairinti komunikaciją, suteikti savo atsakymams papildomo atspalvio, ima vartoti kitas (lenkų, rusų, *po prostu*) kalbas, todėl tapatybinės ir metaforinės funkcijų procentas, palyginti su merginų paskyromis, yra didesnis.

5 lentelėje pristatomi duomenys, nurodantys aptartų funkcijų priskyrimą atitinkamiems kodų kaitos tipams:

5 lentelė. Kodų kaitos funkcijų raiška vaikinų paskyrose.

Kodų kaitos tipas	Kodų kaitos funkcija			
	referentinė	valdomoji	tapatybinė	metaforinė
sakinio viduryje	–	–	+	+
tarp sakinių	+	+	+	+
diskurso žymeklių kaita	–	–	+	–

Lentelėje matyti, kad daugelis dalykų sutampa su merginų paskyrose pastebėta kodų kaitos funkcijų raiška. Pagrindiniai skirtumai išvelgiami referentinės kodų kaitos funkcijos atveju – vaikinų paskyrose ši funkcija rasta tik tarp sakinių, kai kodas keičiamas sulig įrašo tema. Pastebėta, kad vaikinų paskyrose metaforinė kodų kaita neaprepia diskurso žymeklių kaitos, tačiau pastarasis tipas būdingas tapatybinei kodų kaitos funkcijai. Merginų feisbuko paskyrose diskurso žymekliai kitomis kalbomis atlieka tik metaforinę funkciją.

IŠVADOS

Atlikus feisbuke skelbiamų įrašų ir komentarų analizę buvo prieita prie tokių išvadų:

1. Tiek vaikinų, tiek merginų paskyrose kodų kaita atlieka keturias funkcijas iš tyrėjų Appelo ir Muyskeno nurodytų šešių funkcijų: referentinę, valdomąją, tapatybinę ir metaforinę. Metalingvistinės funkcijos atvejų tiriamajoje medžiagoje nebuvo rasta todėl, kad pasirinktų asmenų feisbuko diskurse nėra gvildenamos temos, susijusios su vartojamomis kalbomis (lenkų, rusų ir pan.) arba aiškinama tų kalbų specifika. Tuo tarpu poetinė kodų kaitos funkcija socialiniame tinkle nepastebima dėl to, kad šios funkcijos pasitelkimas reikalauja aukštos vartojamų kalbų kompetencijos. Jauni žmonės nelinkę naudotis kelių kalbų kombinacija savarankiškai eilėms kurti ir tokiu būdu kelti įspūdį savo pašnekovams.
2. Feisbuko diskurse referentinė funkcija pasitelkiama tada, kai siekiama tiksliai perteikti tuo metu kilusias mintis arba kai iš karto nerandama žodžio atitiktens reikiama kalba (komentaruose). Valdomoji funkcija išskiriama tuo atveju, kai kalbėtojai prisiderina prie pašnekovo tuo metu vartojamos kalbos, tokiu būdu įtraukdami juos į komunikaciją. Tapatybinė funkcija išvelgiama tais atvejais, kai kodų kaita nėra labai ryški (plg. referentinę funkciją), kai atsiskleidžia lokali asmenų tapatybė. Atskirų kodų vartojimas pavieniuose įrašuose atskleidžia asmenų tautinę (lenkų kalbos atveju) arba pilietinę (lietuvių kalbos atveju) tapatybę, remiantis aplinka (kuria kalba, su kuo ta kalba bendraujama, kaip dažnai yra vartojama). Metaforinė funkcija pastebima tais atvejais, kai įrašuose vartojami kitų kalbų žodžiai, kuriais siekiama pabrėžti įrašo esmę, nuotraukos mintį, suteikti papildomo semantinio atspalvio arba taip pat palaikyti tarpusavio santykius (komentarų atveju).
3. Merginų ir vaikinų feisbuko diskurse dominuojanti kodų kaitos funkcija yra valdomoji, nors šios funkcijos dažnumas abiejų lyčių paskyrose yra gana skirtingas. Tyrimo rezultatai parodė, kad merginos dažniau linkusios prisitaikyti prie pašnekovo kalbos negu vaikinai. Merginų paskyrose valdomosios funkcijos atvejai sudaro 59 proc. sukauptų įrašų ir komentarų, vaikinų – 45 proc.
4. Rečiau pasitaiko tapatybinės ir metaforinės funkcijų atvejų, merginų ir vaikinų paskyrose jų procentai pasiskirstė nevienodai. Tapatybinė funkcija merginų paskyrose sudaro 22 proc., vaikinų – 16 proc. Metaforinė funkcija iš viso apima 16 proc. merginų feisbuko įrašų ir komentarų, vaikinų atveju – 25 proc. Iš gautų rezultatų galima spręsti, kad vaikinai šiek tiek rečiau negu merginos linkę keisti kodus savo

pilietinei (arba lokaliai) tapatybei išreikšti. Tapatybinė kodų kaitos funkcija labiausiai atsispindi vaikinių tarpusavio bendravime, komentaruose vartojant buitinę – *po prostu* – kalbą. Tai patvirtina ir kitų tyrėjų išvadas, kad vyrai labiau linkę pasirinkti vernakulą negu moterys. Spėjama, kad šios kalbos vartojimą galėjo nulemti išsilavinimo lygis (dauguma vaikinių turi vidurinį išsilavinimą) arba aplinka (vaikiniai gyvena rajone arba vis dar palaiko ryšius su senais bičiuliais).

5. Mažiausiai atvejų buvo rasta su referentine kodų kaita – merginų atveju ši funkcija sudarė 3 proc., vaikinių – 14 proc. Kaip matyti iš gautų rezultatų, abiejų lyčių atžvilgiu kodų kaitos funkcijų skaičius sutampa, tačiau vis dėlto jų dažnumas skiriasi.
6. Merginos ir vaikinai yra linkę keisti kodus tiek sakinio viduryje (tik komentaruose), tiek tarp sakinių (įrašuose ir juos sekančiuose komentaruose). Valdomoji funkcija pastebima tada, kai kalbiniai kodai keičiami tik tarp sakinių, tuo tarpu tapatybinės ir metaforinės funkcijų raiška išvelgiama visuose trijuose kodų kaitos tipuose: sakinio viduryje, tarp sakinių bei pasitelkiant diskurso žymeklius kitomis kalbomis.

Pabrėžtina, kad feisbuke vartojamos kalbos iš esmės skiriasi lyties aspektu. Merginų atveju, netgi artimo bendravimo metu, nėra vartojama vietinė (*po prostu*) kalba, tačiau neretai vartojami anglų kalbos įterpimai. Dauguma merginų turi aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą, gyvena arba dirba Vilniuje, Šalčininkuose, todėl lietuvių, lenkų kalbos joms yra kasdienės vartosenos. Daugiau negu pusė vaikinių turi vidurinį išsilavinimą, didžiąją laiko dalį leidžia su savo senais bičiuliais, ir dėl šios priežasties jų kalbinė aplinka nelabai kinta. Palaikydami kontaktą su savo vaikystės draugais, vaikinai taip pat išsaugo jų tarpusavio kalbėjimo buitiskumą, kuriame gausu rusų, *po prostu* kalbų įterpimų.

Remiantis šio magistro darbo tiriamąja medžiaga, asmenų charakteristika daroma prielaida, kad feisbukas puikiai atspindi realią tų jaunų žmonių kalbinę situaciją – merginų ir vaikinių kalba socialinio tinklo erdvėje panaši į jų kalbėjimą kasdieniame gyvenime.

Pažymima, kad šiame darbe buvo tiriama nedidelė medžiagos imtis (30 feisbuko paskyrų) ir visos įžvalgos dėl kodų kaitos funkcijų apraiškų privalo būti patikrintos atliekant platesnius tyrimus, kartu aprėpiant ne tik lyties, bet ir amžiaus veiksnį. Šis darbas galėtų būti naudingas sociolingvistams, tyrinėjantiems Pietryčių Lietuvos regiono jaunimo elektroninį diskursą bei aplinkoje vartojamų kalbų įtaką skirtingų kalbinių kodų atsiradimui feisbuke. Priduriama, kad darbe atliktas tyrimas apskritai galėtų paskatinti didesnę sociolingvistų susidomėjimą daugiakalbio Šalčininkų rajono gyventojų kalbėjimo būdu.

LITERATŪROS SARAŠAS

1. Appel, R., Muysken, P. (2005) *Language Contact and Bilingualism*, Amsterdam Academic Archive, 119 p.
2. Auer, P. (1998) *Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity* London and New York, 53 p.
3. Ayora, Esteban, M. C. (2008) *La situación sociolingüística de Ceuta: un caso de lenguas en contacto*, Universidad de Granada, iš *Revista Electrónica de estudios filológicos*, n.16, prieiga internete:
<https://www.um.es/tonosdigital/znum16/secciones/tritonos1-Ceuta.htm> [žiūrėta 2019-01-20]
4. Backus, A. (2005) *Codeswitching and language change: One thing leads to another?* *International Journal of Bilingualism*, Volume 9, 307 p., prieiga internete:
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.876.6403&rep=rep1&type=pdf> [žiūrėta 2019-01-20]
5. Bassam, L. (2017) *Gender differences in sms code-switching by Lebanese undergraduates*. Doctoral thesis, Universitat Rovira I Virgili, Tarragona
6. Bermúdez, J., Fandiño Parra Y. (2012) *Bilingüismo: definición, perspectivas y retos*, *Ruta maestra*, Ed. 16, 43–44 p., prieiga internete:
https://www.researchgate.net/publication/309240650_Bilinguismo_Definicion_perspectivas_y_retos [žiūrėta 2019-01-17]
7. Crystal, D. (2004) *Language and the Internet*, Cambridge University Press
8. Treffers-Daller, J. (2009) *Code-switching and transfer: an exploration of similarities and differences*, In: Bullock, B. E. and Almeida, J. T. eds. (2009) *The Cambridge Handbook of Linguistic Code-switching*. Cambridge University Press
9. Devic, H. (2008) *Codeswitching in Computer-Mediated Communication. A Case-Study of Croatian-English Discussion Forums*, University of Albert-Ludwig. Handbook article for *The Cambridge of Linguistic Code-switching*, 58–74 p.
10. Ene, E. (2001) *Romanian-English Code-switching: A Preliminary Study*. University of Arizona, *The Arizona Working Papers in Second Language Acquisition and Teaching*, Vol.8, prieiga internete:
<https://journals.uair.arizona.edu/index.php/AZSLAT/article/view/21322> [žiūrėta 2019-03-04]

11. Franceshini, R. (2013) *Code-Switching and the Notion of Code in Linguistics*, iš Auer, P. *Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity*, London, New York
12. García Teske, E.. (2010) *La cortesía en el habla de internet*, Meddia, cultura y comunicación., prieiga internete: <http://www.cibersociedad.net/congres2009/es/coms/la-cortesia-en-el-habla-de-internet/1052/> [žiūrėta: 2017-11-29]
13. Gardner-Chloros, P. (2009) *Code-switching*, Cambridge University Press, Cambridge, 13 p.
14. Geben K. (2015) Dyglosja i wielojęzyczność Polaków mieszkających w miastach na Litwie. Iš: *Tarmės – Europos tautų kultūros paveldas. Dialects – Cultural Heritage of European Nations*, Vilnius, 142-162 p., prieiga internete: <http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/tarms-europos-taut-kultros-paveldas-dialects-cultural-heritage-european-nations> [žiūrėta: 2019-03-22]
15. Geben, K. (2013) Lietuvos lenkai ir lenkų kalba Lietuvoje Iš: M. Ramonienė (red.) *Miestai ir kalbos. T. 2. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*(kolektyvinė monografija). Vilnius: Vilniaus universitetas, p. 219 [žiūrėta: 2019-04-10]
16. Głuszkowski, M. (2015) *Idiolektalne zróżnicowanie przełączania kodów w dwujęzyczności starowierców regionu suwalsko-augustowskiego*, *Acta Baltico Slavica*, 37, SOW, Warszawa, 265 p., prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/272827776_Idiolektalne_zroznicowanie_przelaczania_kodow_w_dwujezycznosci_starowiercow_regionu_suwalsko-augustowskiego [žiūrėta 2019-01-19]
17. Holmes, J. (2013) *An introduction to sociolinguistics: fourth edition, Section I: Multilingual Speech Communities*, Routledge, New York, 19–53 p.
18. Ismail Azlan, N. M. N., Narasuman, S. (2013) *The Role of Code-Switching as a Communicative Tool in an ESL Teacher Education Classroom*, *Procedia – Social and Behaviour Sciences* 90, 459–461 p., prieiga internete: <https://www.researchgate.net/publication/270849348> [žiūrėta 2019-01-18]
19. Jakelienė, E. (2018), *Code-switching on Facebook in Denmark and Lithuania*. *Taikomoji kalbotyra* 10: 1–25, prieiga internete: <https://taikomojikalbotyra.lt/ojs/index.php/taikomojikalbotyra/article/download/161/113/> [žiūrėta 2019-01-17]

20. Kemp, Ch. (2009) *Defining multilingualism*, iš *The Exploration of Multilingualism: Development of Research on L3, multilingualism and multiple language acquisition*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 12–13 p.
21. Mabule, D. R. (2015) *What is this? It is Code Switching, Code Mixing or Language Alternating?* Iš *Journal of Educational and Social Research*, Vol. 5, no. 1, MCSER Publishing, 345 p.
22. MacSwan, J. (2006) *Code Switching and Grammatical Theory*, iš Bhatia, T. K. & Ritchie, W. C. *The Handbook of Bilingualism*, Blackwell Publishing, 286 p.
23. Maher, J. C. (2017) *Multilingualism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 1–3 p.
24. Mendoza-Denton, N., Osborne, D. (2010) *Two languages, two identities?*, iš Llamas, C., Watt, D. *Language and identities*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 113–122 p.
25. Mikulėnienė, D., Rutkovska, K. (2013) *Współczesna sytuacja językowa na Litwie: aspekt geolingwistyczny i nowe możliwości opisu*, *Acta Baltico-Slavica* 37, 463–464 p., prieiga internete:
https://www.researchgate.net/publication/281767736_Wspolczesna_sytuacja_jezykowa_na_Litwie_aspekt_geolingwistyczny_i_nowe_mozliwosci_opisu [žiūrėta 2019-01-17]
26. Miliūnaitė, R. (2009) *Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 36 p.
27. Miranda Odriozola, M. (2009) *Multilingüismo y minorías lingüísticas en Europa*, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, 5 p.
28. Munarriz, A., Parafita Couto, M. C. (2014) *¿Cómo estudiar el cambio de código? Incorporación de diferentes metodologías en el caso de varias comunidades bilingües*, iš *Lapurdum, Revista de Estudios Vascos*, n. 18, 45 p.
29. Myers-Scotton, C. (1995) *Social Motivations for Code switching. Evidence from Africa*, Clarendon Press, Oxford, 4 p.
30. Pérez Casas, M. (2008) *Codeswitching and identity among island Puerto Rican bilinguals*, Graduate School of Arts and Sciences of Georgetown University, Washington, D.C. prieiga internete:
<https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/553245/perezMarisol.pdf?sequence=1> [žiūrėta 2019-02-19]
31. Poplack, Sh. (1980) *Sometimes I'll Start a Sentence in Spanish Y Termino en Español: toward a typology of code-switching*, *Linguistics* 18, 581–618 p.

32. Rahim, H., Haroon, H. A. (2003) *The use of native lexical items in English texts as a codeswitching strategy*, iš Granger-Legrand, S., Petch-Tyson S. *Extending the Scope of Corpus-based Research: New Applications, New Challenges*, Amsterdam: Rodopi, 159–176 p.
33. Rickberg, K. (2015) *Las funciones de cambio de código en la comunicación mediada por ordenador entre los puertorriqueños bilingües en Facebook*. Tesina de máster, Tartu, prieiga internete:
dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/47388/rickberg_karin.pdf
34. Rose, S. (2006) *The functions of codeswitching in a multicultural and multilingual high school*, Stellenbosch University, prieiga internete:
<https://core.ac.uk/download/pdf/37320912.pdf> [žiūrėta 2019-01-18]
35. Rotaetxe Amusatogui, K. (1999) *Alternancia de código: uso y restricciones tipológicas*, iš *Fontes linguae vasconum: Studia et documenta*, nr. 80, 59-72 p., prieiga internete:
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=26293> [žiūrėta 2019-01-18]
36. Sopata, A. (2013) *Dwujęzyczność, trójjęzyczność, wielojęzyczność: podobieństwa i różnice*, Scripta manent – res novae. Poznań. Wydawnictwo Naukowe UAM, 399 p.
37. Stapa, S. H., Sahabudin Khan, N. N. B. (2016) *Functions of Code-Switching: A Case Study of a Mixed Malay-Chinese Family in the Home Domain*, iš *Social Sciences & Humanities*, 181–194 p., prieiga internete:
[http://www.pertanika.upm.edu.my/Pertanika%20PAPERS/JSSH%20Vol.%2024%20\(S\)%20Feb.%202016/16%20JSSH\(S\)-0157-2015-5th%20Proof.pdf](http://www.pertanika.upm.edu.my/Pertanika%20PAPERS/JSSH%20Vol.%2024%20(S)%20Feb.%202016/16%20JSSH(S)-0157-2015-5th%20Proof.pdf)
[žiūrėta 2019-01-18]
38. Valikonienė, E. (2014) *Kodų kaita Amerikos lietuvių kalboje*. Magistro darbas, Vytauto Didžiojo Universitetas, Kaunas
39. Verschik, A. (2008) *Emerging bilingual speech. From monolingualism to code-copying*, Continuum International Public Group, London, 62–64 p.
40. Verschik, A. (2018) *Estonian-English Code Alternation in Fashion Blogs: Structure, Norms and Meaning*, prieiga internete:
http://www.academia.edu/34732191/Estonian-English_Code_Alternation_in_Fashion_Blogs_Structure_Norms_and_Meaning [žiūrėta 2019-01-18]
41. Wai Fong, Ch. (2011) *Functions and reasons for code-switching on Facebook by UTAR English-Mandarin Chinese bilingual undergraduates*, UTAR, Malasia

42. Zavjalova, M. (2006) *Daugiakalbystė Lietuvoje: kalbų vartoseną psicholingvistiniu požiūriu*, Rusijos mokslų akademijos Slavistikos institutas, *Tautos menta*, 149 p. prieiga internete: http://tautosmenta.lt/wp-content/uploads/2013/12/Zavjalova_Marija/Zavjalova_KK_79_2006.pdf
[žiūrėta 2019-01-18]

Summary

In this thesis the functions of code-switching in posts and comments published in the Facebook, taking into account a gender aspect, are analysed. The code-switching is an interesting sociolinguistic phenomenon characteristic to bilingual and multilingual communities. It is the use of different languages in the middle of a sentence, between sentences in one specific domain or discourse. It is an individual language choice determined by such factors as the topic, the situation, the participants of a conversation, their interrelationship, emotions, demonstration of one or more identities, and so on. On this basis, researchers R. Appel and P. Muysken (2005) identified six functions of code-switching: referential, directive, expressive (identity), phatic (metaphorical), metalinguistic and poetic. The aim of this thesis is to find out which of the provided functions the code-switching performs in young people originated from the Šalčininkai district Facebook discourse, to identify predominant functions in girls' and boys' profiles, and to compare the frequency of all detected occurrences of the functions of code-switching based on gender aspect. The research material consisted of 1048 posts and comments published in 2017 – 2018 from 30 Facebook profiles. Young people aged between 20 and 30 years, with Polish as their school language. Facebook posts and comments are investigated by applying qualitative linguistic and quantitative analyses. The research results showed that the code-switching in girls' and boys' Facebook discourse functionally is similar. The number of the functions is the same in the Facebook profiles of both genders, but the frequency of these functions varies. In both cases, the predominant function is directive, when languages are changing depending on the language chosen by the interlocutor. This research could be useful for sociolinguists which investigate electronic discourse of young people from South East Lithuania and the languages used in the environment influence on the emergence of linguistic codes in the Facebook. The research could also stimulate greater interest of sociolinguists in the residents' of the Šalčininkai district speaking mode.

PRIEDAI